

**MAKROEKONOMİK FAKTÖRLERİN
BANKA KREDİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN
İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Emine KAHRAMAN
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Münevvere YILDIZ
Şubat, 2023
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAKROEKONOMİK FAKTÖRLERİN BANKA
KREDİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Emine KAHRAMAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Münevvere YILDIZ

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Makroekonomik Faktörlerin Banka Kredileri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Türkiye Örneği**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07/02/2023

İmza

Emine KAHRAMAN

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Emine KAHRAMAN
	Numarası	190611115
	Anabilim Dalı	İşletme
	Programı	Muhasebe Finansman
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Makroekonomik Faktörlerin Banka Kredileri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Türkiye Örneği
Tez Savunma Sınav Tarihi		07.02.2023
Tez Savunma Sınav Saati		11:00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

MAKROEKONOMİK FAKTÖRLERİN BANKA KREDİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Emine KAHRAMAN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

Şubat, 2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Münevvere YILDIZ

Bankacılık faaliyetleri reel ekonomi ve finansal sistem içerisinde önemli bir role sahiptir. Bankalar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerden belki de en önemlisi banka kredileridir. Ülkenin ekonomik faaliyetlerinin yerine getirilmesinde banka kredileri öncülük etmektedir. Bu noktada banka kredilerinin ekonomideki hangi değişkenlerden etkilendiğinin belirlenmesi pek çok kesim açısından yararlı olacaktır. Bu çalışmanın amacı makroekonomik faktörlerin banka kredileri üzerindeki etkisinin Türkiye örneği ile incelenmesidir. Bu sayede hem banka kredilerini etkileyen dinamiklerin ortaya konulması hem de politika yapıcılar açısından öneriler sunulması mümkün olacaktır. Makroekonomik değişkenlerden para arzı, enflasyon, faiz oranı, ekonomik büyüme ve döviz kuru bağımsız değişkenler olarak çalışmaya dahil edilirken ticari banka kredilerine bağımlı değişken olarak yer verilmiştir. 2005-2022 dönemi çeyreklik verileri kullanılarak gerçekleştirilen analizlerde birim kök testleri ve gecikmesi dağıtılmış otoregresif modellerden (ARDL) yararlanılmıştır. Uzun dönemde ticari banka kredilerinin, faiz oranı ve dolar kurundan negatif yönde etkilendiği tespit edilmiştir. Kısa dönemde ise para arzı ve faiz oranının pozitif, ekonomik büyümenin ise gecikmeli değerlerinin krediler üzerinde negatif etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ticari banka kredileri, faiz oranı, büyüme, para arzı, ARDL.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF MACROECONOMIC FACTORS IMPACT ON BANK LOANS: THE CASE OF TURKEY

Emine KAHRAMAN

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF BUSINESS**

February, 2023

Advisor: Asst. Prof. Münevvere YILDIZ

Banking activities have an important role in the real economy and financial system. Perhaps the most important of the activities carried out by banks is bank loans. Bank loans lead the way in the fulfilment of the country's economic activities. At this point, it will be beneficial for many segments to determine which variables in the economy affect bank loans. The aim of this study is to examine the effect of macroeconomic factors on bank loans with the example of Turkey. In this way, it will be possible both to reveal the dynamics affecting bank loans and to offer suggestions for policy makers. Among the macroeconomic variables, money supply, inflation, interest rate, economic growth and exchange rate were included in the study as independent variables, while commercial bank loans were included as dependent variables. Unit root tests and distributed lag autoregressive models (ARDL) were used in the analyzes carried out using quarterly data for the period 2005-2022. It has been determined that in the long run, commercial bank loans are negatively affected by the interest rate and the dollar exchange rate. In the short run, it has been determined that money supply and interest rate have a positive effect, while lagged values of economic growth have a negative effect on loans.

Keywords: Commercial bank loans, interest rate, growth, money supply, ARDL.

ÖN SÖZ

Yüksek lisans tez çalışmamı hazırlamamda desteklerini hiç esirgemeyen bilgi birikimi, tecrübesi ve sabrı ile çalışmamı tamamlamamı sağlayan çok değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Münevvere YILDIZ'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Hayatım boyunca bütün kararlarımda arkamda duran ve her türlü desteği sağlayan canım annem Leyla KAHRAMAN ve babam Yusuf KAHRAMAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca süreç içerisinde ve her zaman desteklerini hep hissettiğim ablam Teslime KAHRAMAN İBİŞDAYI ve kardeşim Sena Leyla KAHRAMAN'a teşekkür ederim.

Ayrıca Doç.Dr. Özer ÖZDEMİR ve Doç.Dr. N. Serap VURUR hocalarıma tezimi inceleyerek yapmış oldukları katkılardan dolayı teşekkür ederim.

Emine KAHRAMAN
Afyonkarahisar, 2023

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKA KREDİLERİ KAVRAMI VE KREDİ TÜRLERİ

1. KREDİ VE BANKA KREDİLERİ	4
1.1. KREDİ TANIMI	4
1.2. BANKA KREDİLERİ	4
2. KREDİ TÜRLERİ.....	5
2.1. KULLANIM AMAÇLARINA GÖRE KREDİLER	5
2.1.1. Yatırım Kredileri.....	5
2.1.2. İşletme Kredisi	6
2.1.3. Tüketim Kredileri.....	6
2.2. VADESİNE GÖRE KREDİLER.....	6
2.2.1. Vadesiz ve Kısa Vadeli Krediler.....	6
2.2.2. Orta Vadeli Krediler	6
2.2.3. Uzun Vadeli Krediler	6
2.3. TEMİNATINA GÖRE KREDİLER	6
2.3.1. Açık Kredi	6
2.3.2. Teminatlı Kredi	7
2.4. KREDİ ALICISININ NİTELİĞİNE GÖRE KREDİLER.....	7
2.4.1. Kamu Kredisi.....	7
2.4.2. Özel Krediler.....	7
2.5. TÜRKİYE’DE BANKACILIK	7
2.5.1. 1923-1980 Dönemi Bankacılık Faaliyetleri	7
2.5.2. 1980-2001 Dönemi Bankacılık Faaliyetleri	8
2.5.3. 2001’den Günümüze Kadar Bankacılık Faaliyetleri.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERLE İLGİLİ TANIM VE KAVRAMLAR

1. PARA ARZI	14
1.1. PARA ARZI KAVRAMI	14
1.2. PARA ARZININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	14
2. DÖVİZ KURU	16
2.1. DÖVİZ KURU KAVRAMI	16
3. FAİZ ORANI	17

3.1. FAİZ ORANI KAVRAMI	17
3.2. FAİZ ORANINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER	19
4. GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA (GSYİH)	20
4.1. GSYİH KAVRAMI	20
4.2. GSYİH' NİN ÖLÇÜLMESİ	21
4.2.1. Üretim Yaklaşımı	21
4.2.2. Gelir Yaklaşımı	22
4.2.3. Harcama Yaklaşımı	23
5. ENFLASYON	23
5.1. ENFLASYON KAVRAMI	23
5.2. ENFLASYONU BELİRLEYEN FAKTÖRLER	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BANKA KREDİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE'DE ÖZEL SEKTÖRE VERİLEN BANKA KREDİLERİ İÇİN 2009-2019 DÖNEMLERİNE İLİŞKİN UYGULAMA

1. LİTERATÜR İNCELEMESİ	27
1.1. BANKA KREDİLERİ VE PARA ARZI ARASINDAKİ İLİŞKİ	27
1.2. BANKA KREDİLERİ VE DÖVİZ KURU ARASINDAKİ İLİŞKİ	29
1.3. BANKA KREDİLERİ VE FAİZ ORANI ARASINDAKİ İLİŞKİ	31
1.4. BANKA KREDİLERİ VE GSYİH ARASINDAKİ İLİŞKİ	32
1.5. BANKA KREDİLERİ VE ENFLASYON ARASINDAKİ İLİŞKİ	34
2. ARAŞTIRMANIN AMACI	35
3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	36
4. EKONOMETRİK METODOLOJİ	36
4.1. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİLER VE DEĞİŞKENLER	36
4.2. EKONOMETRİK YÖNTEM	37
5. AMPİRİK ANALİZ VE BULGULAR	38
5.1. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER VE GRAFİKSEL GÖSTERİMLER	38
5.2. BİRİM KÖK TESTİ	41
5.3. EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ	43
5.3.1. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	43
5.3.2. Sınır Testi	44
5.3.3. Model Varsayımlarının Sınanması	45
5.3.4. Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları	46
5.3.5. Parametre İstikrarı	47
SONUÇ	49
KAYNAKÇA	52

TABLÖLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. 1980-2000 Dönemi Banka Sayıları	9
Tablo 2. 2001-2008 Dönemi Banka Sayısı	10
Tablo 3. Üretim Yaklaşımı	22
Tablo 4. Değişkenler	36
Tablo 5. Tanımlayıcı İstatistikler	38
Tablo 6. Birim Kök Testleri	42
Tablo 7. KREDİ değişkeni KPSS Testi	43
Tablo 8. Sınır Testi Sonuçları	44
Tablo 9. ARDL (1,1,4,1,0) Modeli ve Varsayımlar	45
Tablo 10. Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları	46

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Sektörlere Göre Kredilerin Dağılımı.....	11
Şekil 2. Firmaların Büyüklüklerine Göre Kullandıkları Kredi Miktarı.....	12
Şekil 3. Kredi Türlerine Göre Dağılımı.....	13
Şekil 4. Tüketici Fiyat Endeksi Mal Sepeti.....	24
Şekil 5. 2005-2022 ÜFE-TÜFE Verileri	24
Şekil 6. Değişkenlerin Zaman İçindeki Durumları	39
Şekil 7. Optimal ARDL Modeli	44
Şekil 8. CUSUM ve CUSUMQ Grafikleri.....	47

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri
API: Açık Piyasa İşlemleri
ARDL: Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Sınır Testi
AŞ: Anonim Şirket
BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CDS: Kredi Temerrüt Takası
DİBS: Devlet İç Borçlanma Senetleri
FGD: Fiyatlar Genel Düzeyi
GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İİK: İzmir İktisat Kongresi
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDK: Tür Dil Kurumu
TL: Türk Lirası
TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
USD: Amerikan Doları
ÜFE: Üretici Fiyat Endeksi
YP: Yabancı Para

GİRİŞ

Finansal piyasalar fon fazlası olan tasarruf sahiplerinden fon toplayarak fon ihtiyacı olan yatırımcılara aracılık etmektedir. Günümüz dünyasında teknolojinin gelişmesi ile finansal gelişmeler yaşanmaktadır. Finansal gelişmeler bilgi ve işlem maliyetini azaltarak fonların gereken alanlara aktarılmasında önemli yere sahiptir. Ülkemiz de gelişen piyasa yapısına ayak uydurmuştur. Para piyasasının otoritesi konumundaki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) temel görevi olan fiyat istikrarının sağlanmasının yanında finansal istikrarın sağlanmasına yönelik görevleri de bulunmaktadır.

Finansal piyasa işlem genişliği bakımından ülkeden ülkeye çeşitlilik göstermektedir. Finansal piyasada ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektörünün faaliyetleri büyük paya sahiptir. Finansal sistem denilince bankacılık faaliyetleri ilk akla gelen işlemler olmaktadır. Bankacılık sektöründe de her sektör de olduğu gibi temel amaç kar elde etmek olduğundan temel işlevi mevduat toplamak ve bu mevduatla piyasaya kredi sağlamaktır.

Bankaların sağladığı kredilerden ticari krediler piyasaya yön veren kredilerdir. Ekonomik hayatta üretimin gerçekleşmesine, istihdamın sağlanmasına ekonominin büyümesine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda para otoriteleri piyasaya yön vermek için bankaların faaliyetlerini aracı olarak kullanabilmektedir. Faiz oranlarına yapılan müdahaleler ile kredi miktarı üzerinde etkileri olmaktadır. Kredilerin piyasaya sağladığı fonlar ile para arzı kontrol edilebilmektedir. Görüldüğü üzere otoritelerin kredi kanalı ile dolaylı yollarla da olsa piyasaya yön veren tarafı vardır. Finansal piyasalar ve reel ekonomi sürekli etkileşim halinde olan ve ekonomik faaliyetleri açısından sürekli geliştirilmesi gereken piyasalardır.

Ülkemizde bankacılık sektöründe 2000 yılında başlayan banka krizi ve buna bağlı olarak 2001 yılında ekonomik kriz yaşanmıştır. Dünyada ise 2008 yılında banka kredilerinin kontrolsüz kullanılmasına bağlı küresel finansal kriz yaşanmıştır. Yaşanan iki krizin de finansal sistemin önemli ayağı olan bankacılık sektöründen kaynaklanması sektörün önemini ortaya koymaktadır. Çünkü her iki kriz de bankacılık sektöründe başlamış ve tüm ekonomiyi etkilemiştir. Kamu otoritelerinin yaşanabilecek olası krizleri veya geleceğe yönelik belirsizlik ortamının oluşmasını önlemek adına bir takım denetleme ve ekonomiyi yönlendirmeye yönelik işlemleri bulunmaktadır. Ülkemizde

sektörü denetleme görevini Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), ekonomiye etkilerinin kontrol altında tutulması ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) aldığı kararlar ile yürütülmektedirler.

Para politikası kararlarının uygulanması ve reel ekonomiyi etkilemesi parasal aktarım mekanizmalarından kredi kanalı ile gerçekleştirilmektedir. Bankacılık sektöründe krediler, finansal piyasadan reel ekonomiye kaynak aktarımında önemli rol oynamaktadır. Buraya kadar yapılan açıklamalar ile bankacılık sektöründe yer alan kredilerin ekonomiyi etkilediği ve bu etkinin etkin olmasını sağlamaya yönelik adımlar atıldığı açıklanmıştır.

Bankacılık sektörünün çeşitli boyutları ile ekonomik faktörler arasındaki ilişkiyi inceleyen literatürde çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu noktada çalışmanın amacı makroekonomik değişkenlerin özel sektöre kullandırılan banka kredileri üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Özellikle ticari kredilerin ele alınmış olması banka kredilerinin genel ekonomik yapı içindeki diğer unsurlardan nasıl etkilendiğini ortaya koyacaktır. Ekonomide çarkların dönebilmesi, büyüme ve kalkınmanın sağlanabilmesi için işletmelerin önemli bir yeri vardır. Bu noktada elde edilecek sonuçlar bu çarkların dönmesine engel teşkil eden ya da daha hızlı dönmesine katkı sağlayan unsurların ortaya konularak politika yapıcıların kararlarına katkı sağlayacaktır. 2005-2022 dönemi verilerinin kullanıldığı çalışmada birim kök testleri ve ARDL yönteminden yararlanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde kredi ve banka kredileri kavramları üzerinde durulmuş ve kredi türlerinin ayrımı yapılarak tanımlanmıştır. Türkiye'de bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi 1923-1980, 1980-2001 ve 2001'den günümüze kadar şeklinde dönemlere ayırarak incelenmiştir.

İkinci bölümde uygulamada kullanılacak olan makroekonomik faktörlerden ekonomik büyüme, enflasyon, faiz oranı, döviz kuru ve para arzı kavramlarının tanımlamaları ve banka kredileri ile ilişkilerinin belirlenmesi üzerine açıklamalar yapılmıştır.

Analizlerin gerçekleştirildiği son bölümde ise öncelikle makroekonomik faktörler ile banka kredileri arasındaki ilişkiyi inceleyen literatür özetlenmiştir. Çalışmalar incelendiğinde genel olarak banka kredilerinden makroekonomik değişkenlere doğru ilişkinin test edildiği görülmüştür. Karşılıklı ilişkinin test edildiği veya makroekonomik

faktörlerden banka kredilerine doğru ilişkinin varlığının test edildiği çalışma sayısı nispeten azdır. Bu çalışmada makroekonomik faktörlerden ekonomik büyüme, enflasyon, döviz kuru, para arzı ve faiz oranları bağımsız değişken, özel sektöre verilen banka kredileri ise bağımlı değişken olarak analizlere dahil edilmiştir. Makroekonomik değişkenlerin özel sektöre verilen banka kredileri üzerindeki etkisi 2005-2022 dönemlerine ait verilerden faydalanılarak araştırılmıştır. Etkiler hem uzun dönem hem de kısa dönemli olarak incelenmiş, kapsadığı dönem itibari ile ekonomide önemli gelişmelerin yaşanmış olmasının sonuçların önemliliğini artıracakı değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKA KREDİLERİ KAVRAMI VE KREDİ TÜRLERİ

1. KREDİ VE BANKA KREDİLERİ

1.1. KREDİ TANIMI

Kredi kelime olarak ‘güven, saygın olma’ anlamına gelmektedir. Finansal açıdan ise; belirli bir süre sonunda ödenmesi vaadi ile ödünç verilen varlıklardır.

5411 sayılı Bankacılık Kanunun 48. maddesinde kredi; *“Bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdî krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdî kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler”* şeklinde tanımlanmıştır. Kanundaki kredi tanımından anlaşılabacağı üzere kredi ürünü sadece para değil, paranın yanında garanti, teminat veya kurulca kredi kabul edilen işlemler kredinin kapsamını oluşturmaktadır.

1.2. BANKA KREDİLERİ

Ekonomi içerisinde fon talep edenler ile fon arz edenleri bir araya getiren finansal kuruluşlar vardır. Bankalar bunlardan biridir. Bankaların önemli faaliyetlerinden biri kredi vermek ve bundan gelir elde etmektir. Banka, tasarruf sahiplerinden topladığı mevduatları, fon talep eden yatırımcılar tarafından kredi olarak kullanmasına aracılık etmektedir. Kredi, taraflardan fon talep edenler yani kredi kullananalar için bir kaynak iken bankalar açısından varlıktır (Taşcıoğlu, 2021: 50).

Bankaların kredi kullandırmaları, sadece nakit borç vererek belli bir süre sonra geri alınması şeklinde gerçekleşmez. Banka müşterilerine kendi itibarlarından yararlanma şeklinde de kredi açabilirler (Karaçelik,2018: 96). Kredi kullanımı ticari faaliyetlerdeki devamlılığın sağlanmasında ve ticari hayatın hızlı olmasında önemli unsurlardandır. Krediler aynı zamanda âtıl şekilde duran fonların yatırımlar için kullanıldığı takdirde ekonominin hareketlenmesine katkı sağlamaktadır.

Kredi talebini belirleyen üç unsur vardır. Bunlar kredi faizi, reel gelir, tahvil faizidir. Faiz; kredi talep edenler için ileride yapmayı planladıkları harcamaları bugün yapmalarının bedeli olduğu için ve maliyet oluşturduğundan faiz oranları yükseldikçe kredi talebi düşecektir. Reel gelir ile kredi talebi arasında pozitif ilişki vardır. Reel gelir artıkça yatırım ve tüketim isteği artışı için kredi talebi artmaktadır. Tahvil faizi ile kredi talebi arasında da pozitif ilişki bulunmaktadır. Tahvil faizi arttığında kredi cinsinden borçlanmak daha az maliyetli olacağından kredi talebi artmaktadır (Kılıç, 2018: 28).

Banka kredilerinin tanımlamalarından da anlaşılacağı üzere dört temel unsuru vardır. Bunlar zaman, risk, güven ve gelir unsurudur. Banka tarafından verilen kredinin belli bir süre ödenmesi zaman unsurunu oluşturmaktadır. Zaman unsuru vadenin kendisidir. Vade uzadıkça gelecekteki belirsizliği de içerdiğinden dolayı risk artmaktadır. Kredinin kullandırılmasından itibaren başlayan risk unsuru ödenene kadar sürer. Kredinin geri ödenmeme veya taahhüttün yerine getirilmeme riski her zaman vardır. Risk artıkça kredi kullananın maliyeti, kullandırmanın getirisi artmaktadır. Bankalar riski minimuma indirmek için kredi kullandırmadan önce ayrıntılı analiz yapmaktadırlar. Yapılan analiz ile kredi kullanıcısına güven oluşmaktadır. Kredi de temel unsur güvendir. Kredi sürecinin başından itibaren güvenin sağlanması ve riskin en aza indirilmesi adına piyasa araştırmaları yapılır. Araştırma sonucunda geri ödeme de sorun olmayacağı kanaatine varılan kredi talep edicisine kredi kullandırılır. Banka kredi kullandırdığı kişiye hem mali imkân sunmuş hem de itibar kazandırmış olacaktır. Son olarak bankaların temel amacı kar elde etmektir. Kredi vermesi de bu amacına hizmet eden temel görevlerindendir. Faiz ve komisyon da kredinin geliridir (Usuğ, 2016: 9; Şenel, 2020: 812).

2. KREDİ TÜRLERİ

2.1. KULLANIM AMAÇLARINA GÖRE KREDİLER

2.1.1. Yatırım Kredileri

Üretim yapan işletmelerin faaliyete geçmesi için yapılan harcamalarda kullanılmak üzere alınan kredilerdir. İşletmelerin kuruluşundaki sabit değerlerin karşılanmasında kullanıldığından yapımı ve faaliyete geçmesi ve nakit akışını sağlaması uzun dönemi kapsayacağından orta ve uzun vadeli olarak kullanılır.

2.1.2. İşletme Kredisi

Yatırımı tamamlanmış ve faaliyete geçmiş işletmelerin faaliyet sürecinde ihtiyaç duyacağı malzeme, hammadde, pazarlama, nakliye, işçilik ücret ödemesi gibi maliyetlerin karşılanması amacıyla kullanılan kredilerdir.

2.1.3. Tüketim Kredileri

Gerçek kişilerin ilerdeki tasarruflarından ödediği, ihtiyaç duyduğu tüketim malının alımında kullanıldığı kredilerdir. Ev, araba, beyaz eşya, bilgisayar, eğitim harcamalar için kullanılan krediler örnek gösterilebilir.

2.2. VADESİNE GÖRE KREDİLER

2.2.1. Vadesiz ve Kısa Vadeli Krediler

Vadesi 18 aya kadar olan kredilerdir. Gün içi oluşan acil ihtiyaçların karşılanması için aynı vadeli kullanılan nakit yönetim kredisi, ihracat teşvikinde kullanılan Eximbank kredileri, mal alımına yönelik alınan 18 aya kadar vadeli olan krediler ve işletme kredileri kısa vadeli kredilere örnek gösterilebilir.

2.2.2. Orta Vadeli Krediler

Vadesi 18 ay ile 5 yıl arasında olan kredilerdir. Faaliyet döngüsü 18 aydan uzun olan sektörlerin kullandığı krediler, işletme de kapasiteyi artırmak amacıyla demirbaş alımına yönelik kullanılan krediler ve sonuçlanması ve nakit akım geçmesi 5 yıl içinde olacak yatırımlara ilişkin alınan krediler örnek verilebilir.

2.2.3. Uzun Vadeli Krediler

Vadesi 5 yıl ve daha fazla olan kredilerdir. Fabrika, yol, baraj gibi yatırımların yapılması ve faaliyete geçmesi uzun süre olan duran varlıkların finansmanı ile bireysel yatırımcıların konut alımında kullandıkları krediler uzun vadeli kredilere örnek olarak verilebilir.

2.3. TEMİNATINA GÖRE KREDİLER

2.3.1. Açık Kredi

Teminatsız kredi olarak da geçen açık krediler kredi kullanıcısından kredinin ödenmemesi riskine karşı herhangi bir güvencenin (teminatın) istenmediği kredilerdir. Kredi müşterisine güvenilerek verilir.

2.3.2. Teminatlı Kredi

Kredi müşterisinin imzasının yanında geri ödenmeme riskine karşılık alınan güvencelerin olduğu kredilerdir. Şahsi teminatlı ve maddi teminatlı krediler olarak iki şekli vardır. Şahsi teminatlar kredi kullanıcısının yanında başkaca kişilerinde imzasının alınmasıdır. Kefillik olarak bilinen şahsi teminatta kredi kullanan ödemede sorun yaşarsa imzalayan kişilere başvurulmasını gerektirir. Maddi teminatlı krediler ise; banka tarafından kabul edilen maddi değerlerin rehin alınmasıdır.

2.4. KREDİ ALICISININ NİTELİĞİNE GÖRE KREDİLER

2.4.1. Kamu Kredisi

Kamu sektöründe faaliyeti sürdüren firmalara açılan kredilerdir.

2.4.2. Özel Krediler

Faaliyetlerini özel sektörde piyasa koşullarında sürdüren firmaların kullandığı kredilerdir.

2.5. TÜRKİYE’DE BANKACILIK

Ekonomik serbestleşmenin başlamasıyla ekonominin gelişiminin hızlanması ve kaynakların etkin kullanılması için finansal serbestleşmenin de olması gerektiği savunulmuştur. Finansal serbestleşme ile kamunun piyasadaki müdahalelerinin azalması ve fiyatlar üzerindeki baskının kalkması beklenmektedir. Müdahaleler ortadan kalktığında finansal piyasada piyasa ekonomisinin işlerlik kazanmasıyla tasarruf ve yatırımlar artacak ve dolayısıyla büyüme gerçekleşecektir (Oktayer, 2009: 75). Finansal sistemin gelişmesiyle öncelikle bankacılık faaliyetleri sonrasında bu faaliyetlerde yaşanan sıkıntıların giderilmesi için denetim mekanizmaları geliştirilmeye başlanmıştır.

Bankacılığa yönelik faaliyetler Osmanlı İmparatorluğu döneminde varlığını sürdürse de Cumhuriyetin kurulmasıyla gelişmiş ve ekonomi de kabul edilebilir yer edinmiştir. Cumhuriyet dönemindeki bankacılık faaliyetlerine ilişkin gelişmeler 1. dönem olarak 1923-1980 dönemi, 2. dönem olarak 1980-2001 dönemi ve son olarak 2001’den günümüze olarak ele alınmıştır.

2.5.1. 1923-1980 Dönemi Bankacılık Faaliyetleri

Cumhuriyet Döneminin ilk çalışmaları ekonomik kalkınmayı sağlamak için 1923’te toplanan İzmir İktisat Kongresi (İİK) olmuştur. Kongrede alınan kararlardan biri

de finansal sistemin gelişmesi için ulusal bankacılık sisteminin kurularak geliştirilmesi olmuştur. Bu karara istinaden 1924 yılında Türkiye'nin ilk özel sermayeli bankası olan Türkiye İş Bankası A.Ş. kurulmuştur. Aynı yıl içinde İİK katılımcılarından tarım sektörünün talebi ile Osmanlı Döneminden kalan Ziraat Bankası yeniden düzenlenerek kurulmuştur. Bunu takiben 1925 yılında devlet ve ilk kalkınma bankası olarak Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Banka beklenen etkinliği sağlayamamış ve 1933 yılında Sümerbank'a devredilmiştir. 1926 yılında ülkenin inşası ve inşaat sektörünün kredilendirilmesi ve yetim haklarının korunması için Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur.

Cumhuriyetin ilk döneminde bankacılık alanında alınan en önemli karar 1930 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Kanununun kabul edilerek Merkez Bankasının kurulması olmuştur.

1929 Büyük Buhran sonrasında ekonomik kalkınmaya devlet müdahalesinin gerekliliği tüm dünya da hâkim olmuştur. Ülkemizde de özel sektörün sermaye yetersizliği yaşaması üzerine bankacılık faaliyetlerinde devletin baskın olduğu dönem yaşanmıştır. Bu dönemde devletin desteklediği sektörlere kredi imkânı sağlanarak yatırım yapılmıştır. 1936 yılında 2999 sayılı Bankalar Kanunu çıkarılarak banka mevduatlarına dair düzenlemeler yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile ticari faaliyetler gelişmiş, ulusal sermaye oluşmuş ve bankacılık sektörü ivme kazanmıştır (TBB, 2012: 13; TCMB, 2015: 21).

2.5.2. 1980-2001 Dönemi Bankacılık Faaliyetleri

Devlet kontrolünün hâkim olduğu dönemden liberalleşmeye geçişin yaşandığı dönemdir. Bankacılık faaliyetlerinin de serbestleşmesine öncü olan 24 Ocak 1980 kararları ile dışa açılma ve serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci başlamıştır. Bankacılık sektöründe serbestleşmeye yönelik en önemli adım vadeli mevduatlara ve kredilere uygulanan faizlerin serbest bırakılmasıdır. Piyasa mekanizmasının güçlenmesi ve bankacılık sektörünün gelişimini sağlamaya yönelik alınan kararlar sonucu bankerlerin sayısı artmış ve bankerler ile bankalar arasındaki rekabeti artırmıştır. Yabancı bankaların Türkiye piyasasına girerek faaliyet göstermesi daha önceleri kısıtlı ve zor iken dışa açılmayla birlikte kolaylaştırılarak özendirilmiştir. Banka sayısında yaşanan artış rekabeti

de beraberinde getirmiştir (Yetiz, 2016:113; Yıldırım, 2020: 72). 1980-2000 dönemlerine ait banka sayıları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. 1980-2000 Dönemi Banka Sayıları

	Ulusal	Yabancı	Toplam
1980	39	4	43
1990	43	23	66
2000	61	18	79

Kaynak: TCMB, 2015: 23.

Faizlerin serbest bırakılması, döviz cinsinde tasarrufa imkân sağlanması finansal sistemin büyümesine katkı sağlamıştır. Büyüyen ve gelişen bankacılık sektöründe mevduatlarda artış yaşanmış ancak bu mevduat Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) ile kamu açıklarının finansmanı için kullanıldığından özel sektörde krediye dönüşmemiştir. 1990’larda yaşanan yüksek enflasyon, yüksek faiz ve bütçe açıkları sonucu 1994 de finansal krizin yaşanması ile sonuçlanmıştır (TCMB, 2015; Kılıç, 2018: 18).

Krizin ardında bankacılık sektörü de etkilenmiş, sisteme güven sarsılmıştır. 1994 yılında bankaların toplam aktifleri 68,6 milyar dolardan 51,6 milyar dolara özkaynakları ise 6,6 milyar dolardan 4,3 milyar dolara kadar azalmıştır. Finansal sistemdeki bu bunalım tasarruf mevduatlarına devlet güvencesi getirilerek aşılmaya çalışılmıştır. 1995 yılından sonra uygulanan politikalar ile ekonomi hızla toparlanmış ve bankacılık sektöründe de toparlanma yaşanmıştır. Tablo 1’de görüleceği üzere banka sayılarında 2000 yılına kadar artışlar yaşanmıştır. Ancak Dünyada yaşanan Asya Krizi, Körfez de yaşanan gerginlik ve üzerine ülkemizdeki 1999 depremi sonrası tutunmaya çalışan ekonomimizi yeniden sarsmıştır. Bu dönemde mevduat bankalarından beş tanesinin yönetimi Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF)’ye devredilmiş ve yatırım ve kalkınma grubunda yer alan bir bankanın faaliyetine son verilmiştir. Bankacılık faaliyetlerinin denetlenmesi için Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. 2000 yılına gelindiğinde bankaların bünyesinde fazla miktarda DİBS bulundurması ve açıklarını kapatmak amacıyla fon arayışına girmeleriyle faizler yükselmiştir. Faizlerin yüksekliği, likidite sıkışıklığı, sermayenin yurt dışına çıkması gibi nedenlerle 2000 yılının son aylarında finansal kriz yaşanmıştır. 2000 yılı sonunda TMSF’deki banka sayısı 11’e yükselmiştir. Finansal krizin büyümesi ve reel sektörü de etkilemesiyle 2001 yılının ilk aylarında ekonomik kriz yaşanmıştır (TCMB, 2015: 25; TBB, 2019: 25-26).

2.5.3. 2001'den Günümüze Kadar Bankacılık Faaliyetleri

Yaşanan krizlerin ardından ekonomiyi toparlamak adına hızlı adımlar atılarak “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” uygulanmaya başlanmıştır. Program kapsamında borçların azaltılması, mali disiplinin sağlanması enflasyonun düşürülmesi ve bankacılık sisteminin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Program çerçevesinde finans piyasası açısından bankalardan aktif yapısı zayıflayıp sermaye yetersizliği yaşayanlar TMSF’ye devredilmiştir. Diğer bankaların ise sermaye yapılarını güçlendirmeleri istenmiş ve gerekeni yapan bankalara devlet likidite desteği sağlamıştır. Finansal yapısını düzeltten bankalara etkin yönetim ve denetimin yapılabilmesi için gereken düzenlemeler yapılmıştır (TCMB, 2015: 29; Yetiz, 2016:114).

Yapılan düzenlemeler sonucu enflasyon düşme eğilimine geçmiş, faiz oranları inmiş, bankalar kar etmeye başlamıştır. 2004 yılında krizin etkisinden kurtulunmuş ekonomik kalkınmayla birlikte bankacılık sektörüne duyulan güven artmıştır (Yetiz, 2016: 114).

Tablo 2. 2001-2008 Dönemi Banka Sayısı

	Kamu Bankaları	Özel Bankalar	TMSF’ye Devredilen Bankalar	Yabancı Sermayeli Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Toplam
2001	3	22	6	16	15	62
2002	3	20	2	16	14	55
2003	3	18	2	14	14	51
2004	3	18	1	14	13	49
2005	3	17	1	14	13	48
2006	3	14	1	16	13	45
2007	3	11	1	19	13	48
2008	3	11	1	18	13	46

Kaynak: TBB verileri ile yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yıllara göre banka sayılarının yer aldığı Tablo 2’den de görüleceği üzere 2001 yılında 62 olan banka sayısı 2008 yılına gelindiğinde 46’ya düşmüştür. Banka sayılarındaki düşüş ekonomik program çerçevesinde bankacılık sektöründe yapılan denetim ve gözetimlerin etkili olduğunu göstermektedir.

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’de başlayan ve tüm dünyada etkili olan bankacılık krizi yaşanmıştır. Ülkemizde etkileri 2009 yılında hissedilen krizden toparlanmak uzun sürmemiş ancak büyük ölçüde etkilenen ülkelerle olan ticari

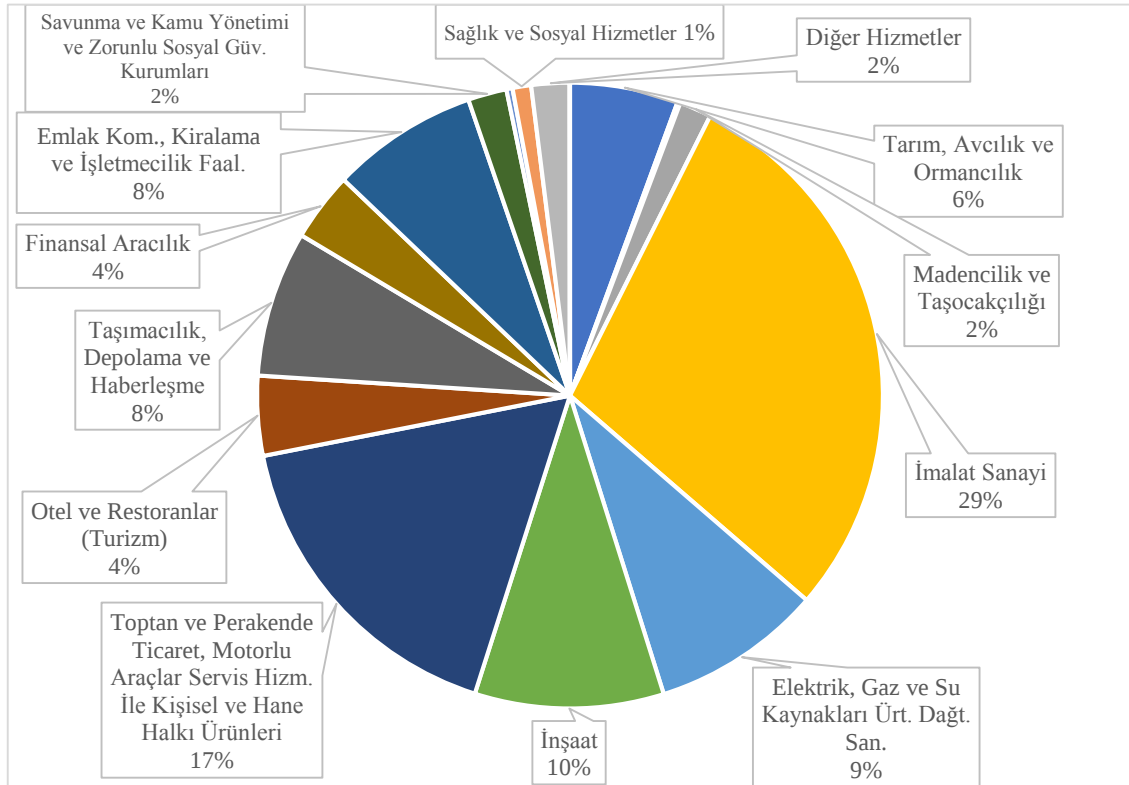
ilişkilerde yavaşlama olmuştur. 2010 yılı ile küresel krizin etkileri sona ermiş banka faaliyetleri tekrar büyüme eğilimine girmiştir.

Günümüz itibariyle finansal sistem içinde bankacılık sektörü hala büyük paya sahip olsa da alternatif finansal ürünler kullanılmaktadır. 2020 yılında COVID19 salgınının yaşanması, Şubat 2022’de Rusya-Ukrayna savaşının başlaması ile ekonomik dengeler dünya genelinde bozulmuştur. Salgın nedeniyle duran üretim, savaş nedeniyle yapılamayan ticaretler, doğalgazın dağıtımında çıkan anlaşmazlıklar gibi salgın ve savaş sonrası sorunların etkileri günümüz dünyasında hissedilmektedir.

Bankacılık sektörü açısından baktığımızda aktif banka sayısı 52 adet olup; 3 tanesi kamu bankası, 8 tanesi özel sermayeli banka, 3 tanesi TMSF’ye devredilen banka, 16 tanesi Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli, 5 tanesi Türkiye’de şube açan yabancı sermayeli bankadır. Son olarak kalkınma ve yatırım bankalarından 3 tanesi kamu, 10 tanesi özel sermayeli, 4 tanesi de yabancı sermayelidir (tbb.org.tr).

Banka kredilerinin genel durumunu ortaya koymak ve sektörel açıdan dağılımları hakkında genel bir bilgi sunmak amacıyla BDDK veri tabanından Aralık 2022 dönemi verileri ile aşağıdaki grafikler oluşturulmuştur.

Şekil 1. Sektörlere Göre Kredilerin Dağılımı

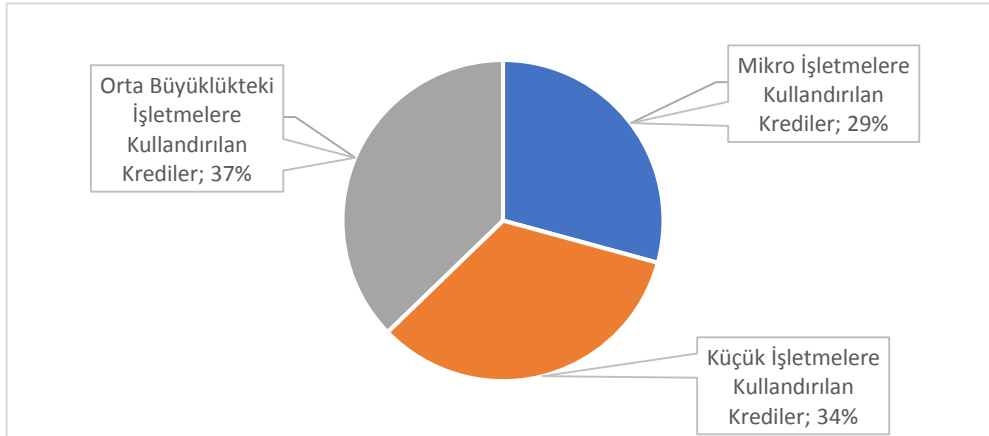


Kaynak: BDDK verileri ile yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 1. incelendiğinde banka kredilerinden en fazla yararlanan sektörün toplam krediler içindeki %29'luk pay ile imalat sanayi olduğu görülmektedir. Onu %17 ile toptan ve perakende ticaret sektörü takip etmektedir. İnşaat %10 paya sahipken diğer tüm sektörlerin banka kredileri içindeki paylarının %10'un altında olduğu görülmektedir.

İşletmeler tarafından kullanılan kredilerden hangi büyüklükteki işletmelerin daha fazla yararlandığını görmek amacıyla Aralık 2022 verileri dikkate alınarak Şekil 2'de yer alan grafik oluşturulmuştur.

Şekil 2. Firmaların Büyüklüklerine Göre Kullandıkları Kredi Miktarı

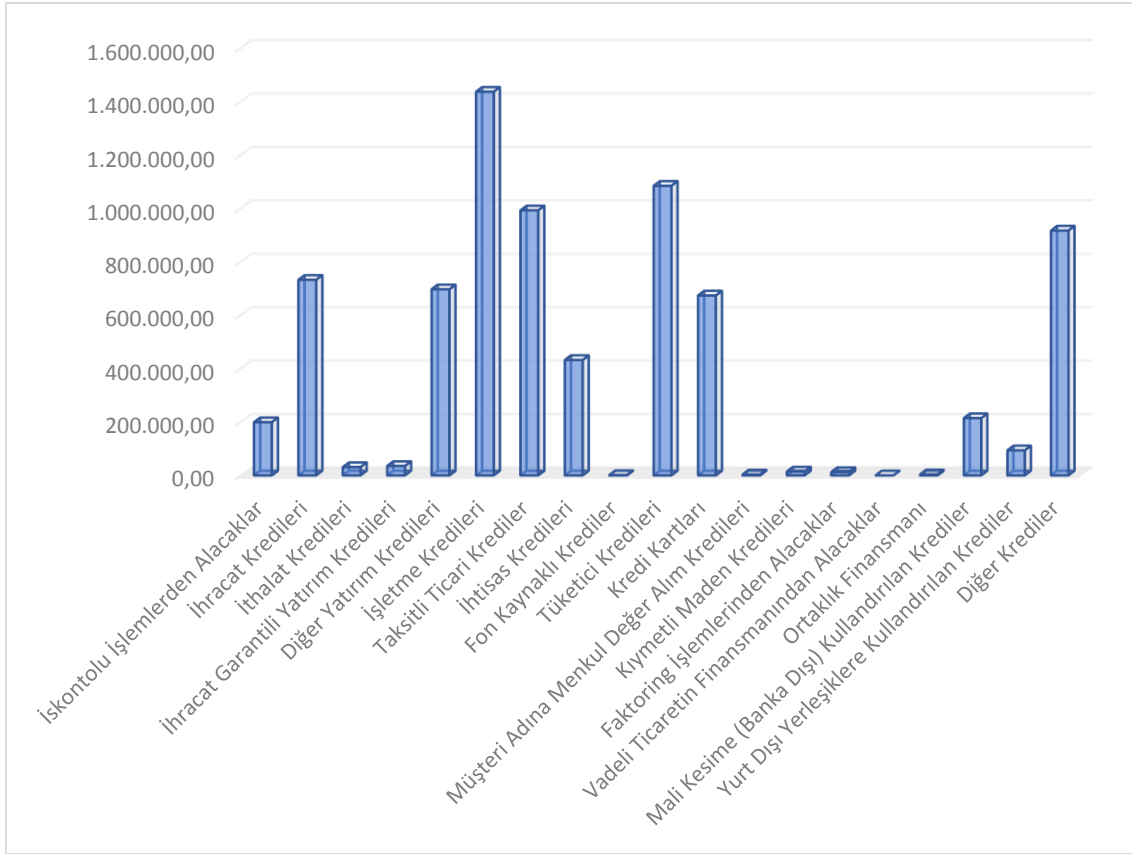


Kaynak: BDDK verileri ile yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2'deki sonuçlar işletmelerin büyüklükleri açısından banka kredilerinden yararlanma oranları arasında çok ciddi bir farklılık olmadığını göstermekte birlikte 2022 Aralık ayında orta ölçekli işletmelerin kullandıkları kredilerin toplam krediler içindeki oranının %37, küçük ölçekli işletmelerin %34 ve mikro ölçekli işletmelerin ise %29 paya sahip olduğu görülmektedir.

Bankalar tarafından sunulan tüm krediler ve bu krediler içinde alt dallara ilişkin dağılım Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3. Kredi Türlerine Göre Dağılımı



Kaynak: BDDK verileri ile yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3 incelendiğinde bankalar tarafından sunulan krediler içinde en yüksek paya işletme kredilerinin sahip olduğu onu tüketici kredileri ve diğer kredilerin takip ettiği görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Aralık 2022 banka kredileri perspektifinden genel durum hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERLE İLGİLİ TANIM VE KAVRAMLAR

1. PARA ARZI

1.1. PARA ARZI KAVRAMI

Ekonomide, belirli bir dönemde piyasada bulunan toplam para stoğuna para arzı denir. Dar anlamda ve geniş anlamda para arzı şeklinde tanımlamaları vardır. Dar anlamda para arzı M1 ile ifade edilir ve dolaşımdaki para ve vadesiz mevduatlardan oluşmaktadır. Dolaşımdaki para; merkez bankası tarafından ihraç edilen banknotlar (emisyon hacmi) ile Hazine tarafından piyasaya sürülen madeni paraların toplamından, banka kasalarında bulunan banknot ve madeni paraların düşülmesi ile bulunan değeri ifade eder. Geniş anlamda para arzı ise M2 olarak ifade edilir ve dolaşımdaki para ve vadeli mevduatların yanında vadesiz mevduatları da içerir.

TCMB, mali sistemdeki değişimler ve Avrupa Merkez Bankası standartlarına uyum çerçevesinde para arzı tanımlarını şu şekilde belirtmiştir (www.tcmb.gov.tr):

M1: Dolaşımdaki Para + Vadesiz TL Mevduat + Vadesiz YP Mevduat

M2: M1 + Vadeli TL Mevduat + Vadeli YP Mevduat

M3: M2 + Repo + Para Piyasası Fonları + İhraç Edilen Menkul Kıymetler

M1 para arzı; doğrudan değer kaybı ve kısıtlama olmadan kullanımı olan finansal varlıktır. M2 para arzı ise; değer kaybetme riski olan, nakit varlık olarak kullanımında yasal sınırlamaları mevcut ve faiz gibi maliyet unsurunu barındıran finansal varlıktır. M2 para arzının riskli ve maliyetli olması içerisinde vadeli TL ve Yabancı Para (YP) mevduatlarını da barındırmasından kaynaklanmaktadır. M3 en geniş para arzı tanımını verir.

1.2. PARA ARZININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Para arzının belirleyicisi temelde Merkez Bankasıdır. MB'nin yanında piyasa koşullarına bağlı olarak para arzı belirlenmektedir. Ancak literatürde ekoller para arzının belirlenmesinde farklı görüşler savunmaktadırlar. Para arzının dışsal veya içsel olduğuna yönelik ayrıma giden ekoller, bu ayrımı para arzını belirleyen mekanizmalar üzerinden yapmıştır. Dışsal olduğunu savunan Klasik ekole göre para arzı sadece Merkez Bankası (MB) tarafından kontrol edilir. Para arzı bir otorite tarafından belirlenir ve

makroekonomik değişkenlerden bağımsızdır denilmektedir. Keynesyen ekolün savunduğu para arzının içselliğine göre; para arzı piyasadaki koşullara bağlı olarak firmalar, hane halkı ve bankaların davranışlarıyla belirlenir. Başka bir ifadeyle para talebine bağlı olarak para arzı belirlenmektedir (Büyükgaz, 2019: 220, Özgür, 2011: 70). Ülkemizde yapılan araştırmalar ve günümüz finansal gelişmeleriyle para arzının içsel olduğunu söylemek mümkündür.

Para piyasasında dengenin sağlanması için para arzının belirlenmesi ekonomide önemi büyük kararlardan biridir. Ekonomik birimlerin davranışları ve beklentileri verilen karara bağlı olacaktır. Para piyasasında denge; para talebinin para arzına eşitlendiği noktada sağlanır. Bu dengeyi sağlamak için belli müdahaleler gerekebilir. Para talebinin temelinde insan davranışı vardır. İnsan da sosyal bir varlık olduğu için, para talebini dışardan bir müdahale ile belirlemek mümkün değildir. Ancak beklentileri iyileştirerek para talebine yön verme durumu söz konusu olabilir. Para arzı ise kontrol edilebilen ve ekonomiye yön vermek için kullanılan para politikası araçlarının bir unsurudur.

Merkez bankası para basarak piyasada oluşturduğu emisyon hacmiyle para arz eder. Buna ek olarak piyasa koşullarıyla bankaların oluşturduğu para arzı vardır. Bankaların mevduatları aracılığıyla kredi vererek yarattığı kaydi para da para arzı kabul edilir. Kaydi para yaratma süreci olarak ifade edilen döngü bankaya yatırılan vadesiz mevduatın gerekli yasal miktarlar ayrıldıktan ve nakit sızıntılarından sonra tekrar kredi olarak kullandırılması para arzının artışına neden olur. Bankalar vadesiz mevduatlarından ayrılması gerekli karşılıkları ayırdıktan sonra kalan miktarın hepsini borç olarak vermeyebilir. Ekonomik koşulların durumuna göre borçların geri ödenmeme riskine karşılık bünyesinde mevduat tutabilir. Aynı şekilde piyasanın koşullarına göre bireyler ve firmalarda kredi alma yoluna başvurmaz ya da elinde tutmayı daha güvenli bulabilir. Görüldüğü üzere para arzı banka, birey ve firmaların davranışına bağlı olarak belirleniyor. Böylelikle Merkez Bankasının kaydi para miktarına sınırlı bir müdahale imkânı bulunmaktadır. Para çarpanını tahmin ederek sınırlı müdahalesini, parasal tabanla da para arzı kontrolünü gerçekleştirir. Parasal taban dolaşımdaki para ile merkez bankası rezervlerinden oluşur. Merkez bankası para arzını artırmak istediğinde parasal tabanın miktarını artırır, azaltmak istediğinde ise tam tersi durum söz konusudur. Merkez bankasının müdahale de kullandığı para politikası araçları reeskont kredileri ve açık piyasa işlemleridir (APİ). Açık piyasa işlemleri; ulusal para karşılığında menkul kıymet araçlarının alınması, satılması, geri satma vaadiyle alınması (repo) ve geri alma vaadiyle

satılması (ters repo) olarak sayılabilir. Parasal tabanı artırmak isteyen merkez bankası piyasadan kamu kesimi tahvillerini alacak ve bankalara rezerv sağlayacaktır. Banka rezervlerindeki artış parasal tabanın genişlemesi, bu da para arzının artması demektir. Reeskont kredileri; merkez bankası tarafından bankalara açılan kredilerdir. Bankaya kredi verildiğinde para arzı artacak merkez bankasına geri ödenmesinde kredi ve faiz ödemesi yapılacağı için para arzı azalacaktır. Merkez bankasının para arz miktarına para çarpanıyla sınırlı müdahale edebildiği daha önce ifade edilmişti. Para çarpanı; parasal tabandaki %1'lik değişiminin karşılığında para arzının ne kadar değişeceğini gösterir. Merkez bankası da para çarpanına müdahalesini zorunlu karşılık oranı ile yapar. Bankalar mevduatlarının belirli bir oranını merkez bankası rezervlerine ayırmak zorundadır. Kalan tutar üzerinden serbest rezerv ayırmak bankanın izlediği politikaya ve piyasa koşullarına bağlıdır. Kalan tutarın tamamını kredi vererek yeni para arzı yaratabilir veya bünyesinde nakit rezerv olarak bir miktar tutarak kalan tutarı kredi olarak kullanabilir. Bu sürecin tekrar eden şekilde işlemesiyle banka kredileri ile para arzı arasında pozitif yönlü ilişkinin varlığını söylemek mümkündür (TCMB 100 Soruda Merkez Bankacılığı, Ülgen, 2010: 33-34).

2. DÖVİZ KURU

2.1. DÖVİZ KURU KAVRAMI

Bir ulusal paranın diğer ulusal para cinsinden ifade edilmesine döviz kuru denir. Tez çalışmasında döviz kuru olarak dolar kuru kullanılacaktır. Dolar kuru üzerinden açıklayacak olursak; $1 \text{ TL} = 0,053 \text{ USD}$ olarak ifade edildiğinde 0,053 TL'nin ABD doları karşısındaki kurudur. Buradan hareketle $1 \text{ USD} = 18,61 \text{ TL}$ olduğunda dolar cinsinden TL karşılığı ifade edilmiş olur (TCMB - Kurlar). Buraya kadar ifade edilen döviz kuru iki ülke parasının nispi fiyatını gösteren nominal döviz kurudur. Yabancı ülkede üretilen malların yurt içinde üretilen mallar cinsinden fiyatı ise reel döviz kurunu verir (Soner; 2018: 20). Döviz kuru Türkiye'de müdahaleli dalgalı kur rejimi politikası ile piyasa koşullarında döviz arz ve talebine bağlı olarak belirlenmektedir. Şöyle ki; Merkez Bankası (MB) piyasa ve ülkedeki ekonomik şartlara göre gerekli gördüğü takdirde döviz alımı/satımı yaparak müdahalelerde bulunabildiğinden dolayı müdahaleli döviz kur rejimi söz konusudur (Eğilmez; 2022c). Döviz arz ve talebi; faiz oranı, enflasyon, beklentiler ve dış ticarete bağlı olarak değişir (www.tcmb.gov.tr). Faiz oranları üzerinden örneklendirmek gerekirse; yurt içi ve yurt dışı faiz oranları döviz arz ve talebin değişmesinde birlikte rol oynar. Yurt içi faiz oranları artırıldığında, TL'nin getirisi

artacağından TL'ye olan talep artar. Yabancı yatırımcı getirisi nedeniyle yatırımı ülke içine getirecek ve yurt içindeki dolar yatırımı artacağından kur düşecek TL değerlenecektir. Ancak burada; yabancı yatırımcı beklentisine ulaşp, doları faiziyle birlikte geri götürdüğünde ekonomik açıdan problem ortaya çıkacaktır. Kurdaki düşüş ile yerli paradaki değerlenme tam tersi durum olan kurda yükselişle ve yerli parada değer kaybına neden olacaktır. Bunun için ülke parasının değer kazanmasındaki en önemli faktör ekonomik güçtür.

Döviz kurunun yükselmesi (1USD= 18 TL iken 1 USD= 20 TL olması) nominal değer kaybı; döviz kurunun düşmesi ise nominal değer kazancı olarak ifade edilir. Örneğin; döviz kurundaki çeşitli sebeplerle yaşanan artış sonucu yurt dışında üretilen mal ülke vatandaşı için pahalılaşır ve alım gücü düşer. Böylece ülke içinde üretilen mallar ise yurt dışı piyasasında ucuz hale gelir. Bu durumda nominal değer kaybı yaşanır. Değer kazancı için tam tersi durum söz konusudur (Ünsal; 2009: 114).

3. FAİZ ORANI

3.1. FAİZ ORANI KAVRAMI

İktisadi alanda paranın farklı amaçlarla kullanılmasıyla başlayan faiz tartışmaları, günümüzde de hala geçerliliğini korumaktadır. Birçok toplumda önceleri farklı sebeplerden dolayı reddedilen faiz olgusu paranın tasarruf ve yatırım aracı olarak da kullanılmasıyla ve finansal sistemin gelişmesiyle kabul edilebilir hale gelmiştir. Faiz, kabullenilmesi ve sisteme yerleşmesine kadar geçen süreçte ve sonrasında sadece iktisadi alanda değil felsefî, dini, siyasi gibi birçok alanda araştırmalara konu olmuştur (Demirgil ve Türkay, 2017b: 133-137).

İktisadi alanda çeşitli faiz tanımlamaları yapılmıştır. Faiz, üretim faktörlerinden sermayenin fiyatı olarak tanımlanmıştır (Seyrek ve Mızırak, 2009; 386). Burada üretim sürecine dahil edilen sermayenin belirli bir süre kullandırılmasından söz edilmektedir ki bunun getirisi de faizdir. Eğilmez (2019; 106) faizi; tasarruf sahiplerinin tasarruflarını kullanmak yerine bir başkasının kullanımına sunmasından elde ettiği bedel olarak tanımlamıştır. Birey tasarrufunu kullanmayı ertelemektedir. Tasarrufu kullanmak yerine belli bir süreliğine ödünç verilmesi, fırsat maliyeti daha yüksek olduğu düşünüldüğünde avantajlı olabilmektedir. Zaman kavramı faiz için önemli bir olgudur. Çünkü faiz; paranın değerini zamana karşı korumaktır. Bireylerin bugünkü vazgeçişleri ileride daha çok

paraya sahip olma isteğinden geçmektedir. İktisat bunu insanların doyumsuz olmasıyla açıklamaktadır.

Faize ilişkin iktisat literatüründe temelde Klasik ve Keynesyen olmak üzere iki kuram bulunmaktadır. Bu kuramları destekleyerek veya eleştirerek faize ilişkin görüşleriyle literatüre katkı sağlayan ekoller de mevcuttur. Klasik iktisatçılar faizin reel piyasada tasarruf-yatırım ve üretim faktörlerinden sermayeye bağlı olarak belirlendiğini savunmaktadırlar. Faiz oranının, tasarruf arzı ile sermaye talebinin karşılıklı olarak birbirlerini etkilemesi sonucu oluştuğu ifade edilmektedir. Buna karşın Keynesyen görüş faizi reel piyasadan uzak olan para unsuru ile açıklamaktadır. Likidite tercihi olarak adlandırılan teoride faiz, bireylerin ellerinde bulunan parayı likit olarak tutmaktan vazgeçmelerine ödenen bedeldir. Keynesyen faizi para piyasası tarafından para arzı ile para talebinin belirlediği görüşündedir. Para arzının parasal otoritelerce belirlendiğini ifade eden Keynes, para talebinin bireylerin tercihleri doğrultusunda olduğunu söylemektedir. Keynes'e göre bireyler parayı üç amaçla talep eder. Bunlar işlem amaçlı, ihtiyatlılık amaçlı ve spekülatif amaçlı para talebidir ki spekülatif amaçlı para talebi faiz olgusunun oluşmasında etkisi olandır. Spekülatif amaçla para talep eden birey, faiz oranının düşük olduğu dönemde parayı likit olarak elinde tutmayı tercih edecektir. Tam tersi durumda likit olarak elde tutmanın maliyeti artacağından faiz bu maliyeti karşılayan unsur olacaktır (Pıçak, 2012; 75-83, Demirgil ve Türkay, 2017; 144-147, Yüce, 2021; 17-19).

Faiz oranının düzeyi finansal sistemde yatırım yapanlar, tasarruf edenler, harcama eğiliminde olan bireyler gibi birçok kesim için çok önemlidir. Faiz oranı hesaplanması bakımından basit-bileşik, nominal-reel faiz olarak piyasada belirlenmesi açısından mevduat, kredi, gösterge, Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS), özel kesim tahvil faizleri olarak ve TCMB tarafından belirlenmeleri açısından politika faizi, gecelik faizi ve geç likidite faizi olarak ayırım yapılmaktadır (Eğilmez, 2018a, Eğilmez, 2013). Bunlardan en önemlisi nominal faiz; piyasada cari olarak uygulanan faizdir. Bankaların mevduata uyguladıkları faiz nominal faizdir. Reel faiz ise; nominal faizin beklenen enflasyondan arındırılmış halini, getirinin gerçek değerini gösterir. TCMB tarafından belirlenen faizlerden politika faizi aslında piyasada banka ve finans kuruluşlarının uyguladıkları faizi etkilemektedir. MB'nın bankaların bankası olması özelliği ile 1 hafta vadeli repo işlemlerine uyguladığı faiz (politika faizi) ile bankalar bünyesinde bulunan değerli kağıtları MB'na vererek karşılığında para alarak alışveriş gerçekleşmektedir. Bu

alışverişte TCMB tarafından uygulanan faiz oranı ile bankaların kendi işlemlerine uyguladığı faiz oranı etkilenmektedir. (Eğilmez, 2018a, Afşar, 2018; 87).

3.2. FAİZ ORANINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Faiz oranının hem reel ekonomi hem de parasal ekonomi içinde önemli etkileri bulunmaktadır. Faiz oranları; yatırım ve tüketim kararını etkileyerek ekonomik büyümenin belirlenmesine, finansal sistemin işleyişinde çok önemli unsurdur. Ekonomide böylesine önemli etkisi olan faiz oranının etkilendiği faktörlerde önem arz etmektedir. Faiz oranını etkileyen faktörler olarak para arzı, enflasyon, döviz kuru, uluslararası faiz oranları, kamu iç borçlanması ve güven sayılmaktadır (Demirgil, Türkay, 2017a; 909).

Faiz oranının para arzından etkilendiğini savunan Keynesyen ekoldür. Klasik ve Neo Klasik ekol para arzı artışının faiz oranı üzerinde kısa dönemli etkisi olacağını, uzun dönemde bu etkinin ortadan kalkacağını savunmaktadırlar. Ancak Neo Klasikçilerin Ödünç Verilebilir Fonlar teorisinde geçen fon arzı para arzı artışı ile artacağından faiz oranları düşecektir. Keynesyen görüşe göre ise para arzı ile faiz oranı arasında ters yönlü ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Örücü, 2019; 568).

Faiz oranı ile enflasyon arasındaki ilişkiyi ilk ortaya atan ve hipotezine ismini veren Fisher; enflasyon oranındaki artışın aynı oranda nominal faizde artışa neden olacağını belirtmiştir. Fisher hipotezinde reel faiz oranı göz ardı edilerek, sabit kabul edilmiştir. Bunun nedeni olarak Fisher, uzun dönemde enflasyona etki eden unsurların reel faize etki etmediğini belirterek açıklamıştır (Gedik, 2021).

Faiz oranı ile döviz kuru arasında dolaylı ilişki vardır. İthalat ve ihracat aracılığıyla döviz kurunun faiz oranları üzerinde etkisi vardır. Döviz kurundaki artış ile sermaye hareketliliğinin serbest olduğu ülkelerde ihracatı artırarak ulusal gelirde artışı sağlayacaktır. Ulusal geliri artan toplum para talebini artıracak ve faiz oranlarının artışına neden olacaktır (Demirgil ve Türkay, 2017a; 911).

Finansal serbestleşme ile yurt içi faiz oranı uluslararası faiz oranlarından etkilenmektedir. Uluslararası faiz oranlarındaki artış sermaye çıkışına neden olacağından, ulusal düzeyde fon arzında azalma yaşanacaktır. Fon talebi sabitken fon arzında yaşanan azalış yurt içi faiz oranını artırmaktadır. Kamu borçlanmaları ile faiz oranları arasında aynı yönde pozitif ilişki vardır. Kamu açıklarının yetersizliği nedeniyle veya para politikası gereği kamu sektörü borçlanmaya gidebilir. Kamu sektörünün borçlanması

hazine bonusu ve devlet tahvillerinin satışı ile olacağından dolayı bu kağıtları cazip hale getirmek için faiz oranlarını artıracaktır. Son olarak güven ile faiz oranı arasında ters yönlü ilişki vardır. Ekonometrik bir değişken olarak ölçülemeyen güven faktörü, tamamen bireylerin beklentisi ve toplumdaki psikolojik ortama bağlıdır. Bireyler ekonomik anlamda belirsizlik görmüyor ve istikrarın olduğuna inanıyorsa güven unsuru sağlanmış demektir. Güvenin olduğu ortamda faiz oranları düşme eğilimdedir (Demirgil ve Türkay, 2017; 911-912).

Faiz oranlarının banka kredileri ile ilişkisi ise piyasa ekonomisi çerçevesinde değerlendirilebilir. Bankaların mevduat hesaplarına uyguladıkları faiz oranı ile kredilere uyguladıkları faiz oranı farklılık göstermektedir. Şöyle ki; bankalar TCMB'nin belirlediği politika faizi çerçevesinde genel piyasa ekonomisi, enflasyon oranı ve risk (CDS) primini değerlendirerek belirsizlikleri de hesaba katarak mevduat ve kredi faiz oranlarını belirlemektedir. Bankalar tasarruf sahiplerinden topladığı fona mevduat faizi uygular. Mevduat faizi banka için bir maliyettir. Topladığı mevduatı kredi olarak kullandığında kredi faiz oranı uygulamaktadır. Bu da banka için bir kazançtır. Mevduat faizi ile kredi faizi arasındaki fark bankanın karıdır. Bankalar bu faiz oranlarını uygularken aradaki farka çok dikkat etmelidir. Çünkü yüksek mevduat faizinin yüksek kredi faizine neden olacaktır. Yüksek olan mevduat faizi ile bireyler daha çok tasarrufa yönelecek ve banka mevduatları artacaktır. Ancak bankanın işlevini yerine getirebilmesi için mevduat faizinden yüksek kredi faizi belirlemesi gerekecektir. Kredi faizinin yüksek olması kredi hacmini olumsuz etkileyecektir. Banka kredileri mevduat faizi ve kredi faizi ilişkisinin anlatımında TCMB'nin mevduat oranında bankalardan aldığı zorunlu karşılık oranları göz ardı edilmiştir. Bankaların topladığı mevduatların belli bit miktarının da zorunlu karşılık olarak TCMB'ye aktarıldığı unutulmamalıdır (Bayrakdaroglu ve Aydın, 2017: 143-145, Eğilmez, 2022d).

4. GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA (GSYİH)

4.1. GSYİH KAVRAMI

Ekonomik büyümenin göstergelerinden biri olan Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'daki değişimler; yıllara göre üretimde meydana gelen değişimi gösterir. Başka bir ifade ile bir önceki yıla göre üretimde meydana gelen parasal artış ekonomik büyümenin göstergesidir (Özel, 2012: 64). GSYİH kavram olarak ise; bir ülkenin ülke sınırları içinde bir yılda üretilen nihai tüm mal ve hizmetlerin parasal değer olarak ifade

edilmesidir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli kavram “ülke sınırları içi” ndeki ürettir. Ürettir gerçekteştirenin uyruğuna bakılmaksızın ülke sınırları içinde olması hesaplamaa dahil edilmesi için yeterlidir. GSYİH’da yıllar itibari ile artışların olması ekonomik büyümenin olduğunu gösterir (Bilgili, 2014: 57).

Ekonomik olarak büyüme, bugün dünyada bütün ülkelerin yıllık gerçekleştirmek istedikleri ilk hedeflerindendir. Geçmişten bugüne makroekonomik değişkenler arasında büyüme, ülkeler açısından en önemli kavramlardan biri olmuştur. İktisatçılar içinde önemli hale gelmiş, birçok araştırmaya konu olmuş ve büyüme ile ilgili tanımlamalar geliştirilmiştir.

Ülkedeki mal ve hizmet miktarının zaman içinde artması iktisadi büyümedir. İktisadi büyüme reel GSYİH’daki sürekli artış anlamına gelir. Reel GSYİH ise; bir ülke sınırları içerisinde bir yılda üretilen nihai malların temel bir yılın piyasa fiyatı üzerinden değerine denir. Başka bir ifade ile bir yılda üretilen mal, temel yıl olarak kabul edilen yılın fiyatı ile değerlendirilerek GSYİH hesaplanır (Ünsal, 2009: 14).

4.2. GSYİH’ NİN ÖLÇÜLMESİ

Yıllar itibari ile büyüme oranının saptanması için GSYİH’daki yüzde değişimler ölçülür. Ölçümde daha önce de bahsedilen reel GSYİH değerleri kullanılır. Bu değer kullanılması amacı büyümenin gerçek değerine ulaşmak istenmesidir. Nominal GSYİH hesaplanırken cari yıl fiyatı ve cari yıl üretim miktarı kullanılır. Bu hesaplama üretim miktarındaki artışın yanında fiyatlar genel düzeyindeki artışı da barındırdığından gerçek büyüme değerine ulaşılmış olmaz. Reel GSYİH ile baz yıldaki fiyatlar kullanılarak fiyatlar genel düzeyindeki artış hesaplama dışı bırakılmış olacak ve gerçek büyüme değeri olan üretimdeki artışa ulaşılacaktır (Bilgili, 2014: 57). Son olarak hesaplamada çift kayıt sorunu önlemek için hammadde ve ara mallar hesaplamaa dahil edilmez. İkinci el ürün alım-satımı hesaplamaa dahil değildir.

İktisatçılar GSYİH’yı dolayısıyla büyüme ölçmek için Üretim-Gelir ve Harcama Yaklaşımlarını geliştirmiştir. Farklı yöntemler ile aynı sonuca ulaşan hesaplamalar literatürde kabul görmüş hesaplama yöntemleridir.

4.2.1. Üretim Yaklaşımı

Katma değer yöntemi olarak da bilinen bu yöntem, çifte sayma sorununu engellemektedir. Şöyle ki; üretime dahil olan malın katma değeri her aşamada toplanarak

GSYİH hesaplanır. Örnek ile açıklamak gerekirse; ekmek üretiminde bulunan ürünlerin her aşamada katma değerleri toplanarak gerçek büyümeye ulaşılır.

Tablo 3. Üretim Yaklaşımı

Üretim Aşamaları	Üretimin Her Aşamadaki Satış Değeri	Her Aşamadaki Katma Değer
Buğday	100	100
Un	150	50
Ekmek (Toptan)	220	70
Ekmek (Perakende)	300 (Nihai mal)	80
TOPLAM	770	300

Kaynak: Bilgili, 2014: 47.

Tablodan da görüldüğü üzere buğday ilk üretim malzemesi olarak 100 birimlik değer oluşturmuştur. Buğday değirmenci tarafından alınmış ve işlenerek 150 birime satılarak un haline getirilmiştir. Ekonomide 50 birimlik üretim oluşmuştur. Un fırıncı tarafından ekmek haline getirilmiş ve 70 birimlik katma değer oluşturulmuştur. Ekmek perakendeci tarafından nihai mal halini almış ve 300 birime halka satışa sunulmaktadır. 300 birimlik katma değer oluşmuş ve 300 birimlik üretim gerçekleşmiştir. Tüm mallar için bu şekilde hesaplama yaparak toplam üretime ulaşılır. Yıl içindeki üretimin toplamından oluşan GSYİH değerine de ulaşılır.

4.2.2. Gelir Yaklaşımı

Üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları pay ile hesaplama yapılan bu yöntemde belirli değerlerin eklendiği ve çıkarıldığı işlemler sonucu GSYİH'ya ulaşılır. Emek, sermaye, girişimci ve toprak olan üretim faktörlerinin gelirden aldıkları pay sırasıyla ücret, faiz, kar ve ranttır. Bu değerler toplandığında Milli Gelir elde edilir. Üretim sonucu piyasaya sürülen mallardan devletin aldığı dolaylı vergilerin ve üretime katkı sağlayan makine teçhizatın yıpranma payı olan amortismanların eklenmesi ile Gayri Safi Milli Hasılaya (GSMH) ulaşılır. GSMH ile GSYİH arasındaki en önemli fark uyruk ve ülke sınırlarıdır. Üretimi gerçekleştiren firmanın yerel olup olmamasına göre hesaplama değişir. Aynı şekilde ülke sınırlarında olup olmaması önem arz eder. Ülke içinde üretilip yurt dışına giden (GSYİH ile yabancı tarafından üretilerek yurt dışına çıkan gelir), yurt dışında üretilip ülkemize getirilen gelirler (GSMH ile yurt dışında vatandaşımız tarafından üretilerek ülkemize getirilen giren gelir) arasındaki fark net faktör geliri olarak adlandırılır. GSMH değerinden bulunan net faktör gelirleri düşüldüğünde GSYİH'ya ulaşılır.

4.2.3. Harcama Yaklaşımı

Harcama yaklaşımı ile 1 yılda hane halkı, devlet, firma ve yabancı ülkelerin yaptıkları harcamalar toplamı GSYİH'yı verir. Harcama gruplarının yaptıkları harcamalar sırasıyla özel tüketim (C), kamu harcamaları (G), özel yatırım (I) ve Net İhracat (NX) dan oluşur. Net ihracat ithalat ile ihracat arasındaki farktır.

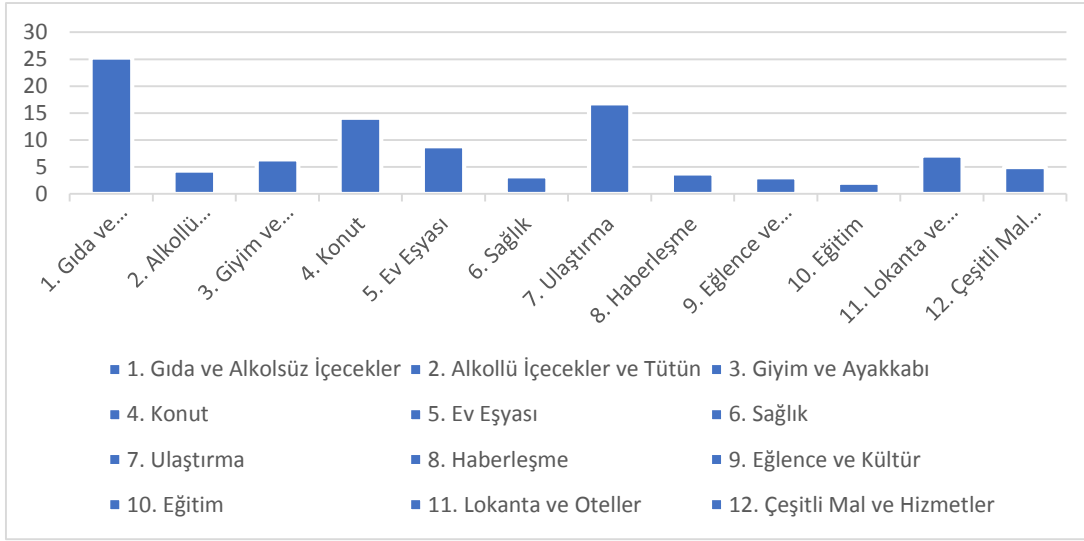
5. ENFLASYON

5.1. ENFLASYON KAVRAMI

Enflasyon; mal ve hizmet fiyatlarında yaşanan sürekli artış olarak genel kabul görmüş bir tanımlamaya sahiptir. Bu tanımlamada dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Çünkü fiyat artışı ile enflasyon ve hatta hayat pahalılığı birbiri ile karıştırılan birbiri yerine kullanılan kavramlar olabilmektedir. Fiyat artışı bir malın fiyatındaki tek seferlik artışı göstermektedir. Hayat pahalılığında ise gelir ile kıyaslama söz konusudur. Gelirdeki artış enflasyonun gerisinde kalıyorsa hayat pahalılığı söz konusudur (Eğilmez, 2022b). Fiyat artışının enflasyon olarak tanımlanabilmesi için çeşitli mal ve hizmetlerden oluşan sepetin fiyatlarında sürekli artışın meydana gelmesi gerekmektedir. Bu artışın enflasyon olarak nitelendirilebilmesi için hissedilebilir düzeyde olması da gerekir. Ayrıca bahsi geçen sepet; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından ortalama bir tüketicinin yıl içinde kullandığı tüm mal ve hizmetleri kapsayacak şekilde anketle belirlenmektedir. Sepetteki malların fiyatları; fiyatlar genel düzeyini (FGD) ifade etmektedir.

Enflasyonun ölçülmesinde kullanılan endeksler, sepetteki mal ve hizmetlerin fiyatları ile sepetteki ağırlıkları oranlanarak elde edilir. TÜİK tarafından yapılan hesaplamada; Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ve Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) olmak üzere iki tür endeks vardır. TÜFE, 2003 baz yıl kabul edilerek ay ve yıl olarak hesaplanmaktadır. 5 Aralık 2022 tarihinde TÜİK tarafından yayınlanan TÜFE hesaplama bilgilerine göre; değeri hesaplanan sepetin yaklaşık %30'unun gıda, içki ve tütün malları, %6,42'sinin giyim ve ayakkabı, %14,12'sinin konut, %8,86'sının ev eşyası ve yaklaşık %41'inin hizmet ve eğitimden oluştuğu görülmektedir. Şekil 4'te ayrıntılı olarak sepette bulunan mal ve hizmetlerle ağırlıkları gösterilmektedir.

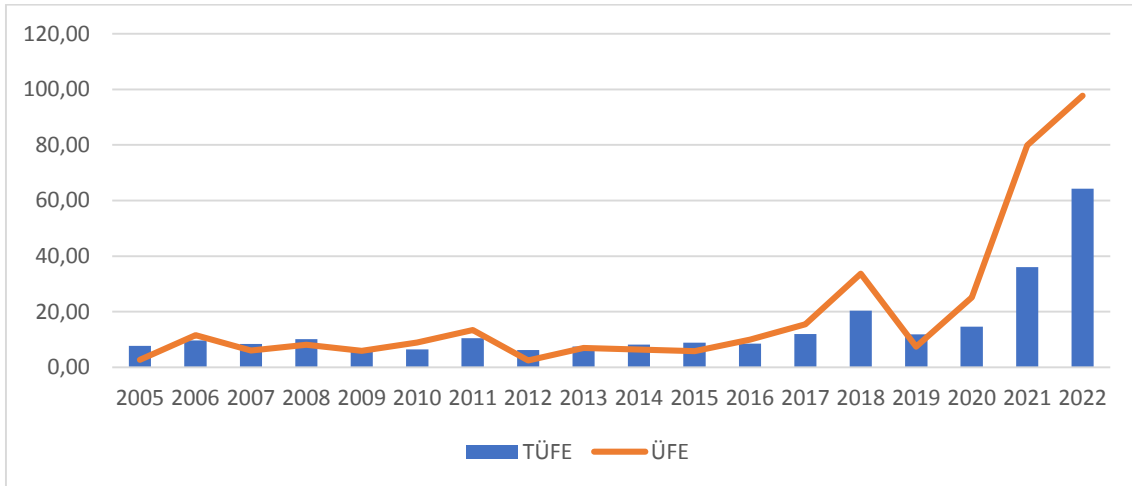
Şekil 4. Tüketici Fiyat Endeksi Mal Sepeti



Kaynak: TÜİK, İstatistik Veri Portalı. (12.12.2022)

Yİ-ÜFE hesaplamaların da 2003 yılı baz yıl olarak alınıp Laspeyres endeks formülü kullanılmaktadır. Yİ-ÜFE; ülke ekonomisinde üretimi yapılan ve yurt içinde satışı olan malların üretici fiyatlarının dönemler itibari ile karşılaştırarak fiyat değişimlerinin ölçülmesidir (data.tuik.gov.tr). ÜFE hesaplamalarına dahil edilen sektörler madencilik ve taş ocaklığı, imalat, elektrik ve gaz ve su teminidir.

Şekil 5. 2005-2022 ÜFE-TÜFE Verileri



Kaynak: TCMB verileri ile yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 5'te görüleceği üzere yıllar itibari ile enflasyon hesaplama endekslerinden ÜFE-TÜFE değerlerinin 2005-2017 dönemlerinde yükseliş ve düşüşler normal düzeylerde yaşanmıştır. 2018 yılındaki artışın nedeni siyasi otorite seçimden kaynaklanmış olabilir. 2019 yılında normalleşme dönemine girerken 2020 yılında yaşanan Covid19 salgını 2021 ve 2022 yılındaki artışlara neden olmuştur. Aynı zamanda

pandemi dönemi tahribatı atlatılmadan Rusya-Ukrayna Savaşının başlaması ekonomik dengelerde bozulmaya neden olmuştur.

5.2. ENFLASYONU BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Enflasyona neden olan olguların inceleneceği bu kısımda enflasyonun ekonomik sorunlar içinde bir neden değil sonuç olduğu bilinmelidir. Başka bir ifade ile enflasyon ekonomik sorun değil, ekonomik sorunların sonucudur (Karaçelik, 2018: 5). Sonuç enflasyon ise öncelikle enflasyona neden olan sebepleri çözmeye çalışmak ekonomide daha iyi sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Enflasyon fiyat artışı sonucu ortaya çıktığına göre fiyat artışının nedenlerini sıralamak faydalı olacaktır. Fiyat artışına neden olan faktörler;

- Toplam talebin toplam arzdan büyük olması,
- Yüksek faiz hadleri,
- Bilinçsiz yapılan devalüasyon,
- Zarar eden kamu kuruluşları,
- Tasarrufların yatırımlardan az olması,
- Dolanımdaki para miktarının hızla artması,
- Ekonomi politikaları olarak sıralanabilir (Aydoğan, 2004: 92).

Ayrıca enflasyonun kaynağının bilinmesi de enflasyonu belirleyen faktörlerde önemlidir. Enflasyon; talep kaynaklı ve maliyet (arz) kaynaklı olarak temelde iki nedenden oluşmaktadır. Yukarıda sayılan fiyat artış nedenleri arasındaki toplam talebin toplam arzdan büyük olması sonucu oluşan enflasyon talep kaynaklı enflasyon olarak adlandırılmaktadır. Bu aynı zamanda dolaşımdaki para miktarıyla da ilgilidir. Para arzındaki artış, büyümeyi aşması halinde talep enflasyonu olur. Ekonomide üretilen ve ithal edilen mallar talebe yetişememekte ve fiyatlarda artışa neden olmaktadır. Ayrıca bireylerin gelecekteki enflasyon beklentileri de talep enflasyonuna neden olmaktadır. Bunun önüne geçmek için bireyleri tasarrufa yönlendirici politikalar izlemek gerekir. Maliyet kaynaklı enflasyon ise üretim sürecinde kullanılan girdi ve faktör fiyatlarındaki artış sonucu oluşur. Üretici yüksek maliyetle ürettiği malın satışında maliyeti karşılamayı ve kar elde etmeyi amaçladığı için malın satış fiyatında artış olacaktır. Bu fiyat artışı sonucu oluşan enflasyon arz (maliyet) enflasyonudur (Eğilmez, 2015a; 2022a).

Fiyat artışlarına neden olan sebepler arasında sayılan faiz oranları ve tasarruf-yatırım ilişkisi de birbirleriyle ve enflasyon ile ilgili ekonomik olgulardır. Ekonomide faiz

ve enflasyon birbirinin nedeni mi yoksa sonucu mu olduğu sürekli tartışılan konulardandır. Eğilmez faiz ile enflasyon üzerine ‘Faiz: Neden mi Sonuç mu?’ yazısında, enflasyonun nedenine bakılması gerektiğini belirtmiştir. Enflasyonun kaynağına göre faize müdahalelerin gerektiğini söylemiştir (Eğilmez, 2015b).

Enflasyonun banka kredileri üzerindeki etkisini inceleyecek olursak; enflasyon yükseldiğinde mi banka kredileri azalmakta veya banka kredilerinin hacmindeki artış/azalış sonucu mu enflasyonun değiştiği önem arz etmektedir. Çünkü enflasyon ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkeler için önemli bir ekonomik göstergedir. Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde ülke parasına olan güven azalmaktadır. Tasarrufu olan bireyler tasarruf değerlerini korumak için yabancı para cinsinden finansal varlık edinmektedirler. Bu da bankaların yerli para mevduatlarını düşürmektedir. Aynı zamanda bankaların karlılığının göstergesi kabul edilen özkaynakları da enflasyon karşısında erimektedir.

Enflasyonun olduğu ekonomik ortamda enflasyonun daha çok artacağı beklentisi ile faiz oranları artmaktadır. Bu da ekonomi de belirsiz ortamın oluşmasına neden olmaktadır. Banka kredileri belirsiz ortamdan ve artan faiz oranlarından olumsuz etkilenir. Kredi hacminde düşüş yaşanacaktır. Enflasyonist bir ortamda banka kredilerinin azalması, az da olsa talebi kısıcı etki yaratacağından fiyat artışlarını yavaşlatıcı etkisi olabilmektedir (Arslan ve Yapraklı, 2008: 92).

Banka kredilerinin enflasyon üzerindeki etkisinin doğru orantılı olduğu söylenebilir. Kredi kanalı ile ülke içinde talep artırıcı etki yaratarak fiyatlar genel seviyesinde artışlara neden olabilmekte ve enflasyonun körüklenmesine neden olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BANKA KREDİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE’DE ÖZEL SEKTÖRE VERİLEN BANKA KREDİLERİ İÇİN 2009-2019 DÖNEMLERİNE İLİŞKİN UYGULAMA

1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Tez çalışmasının literatür incelemesi sonucunda krediler üzerinde farklı pek çok değişkenin etkisinin araştırıldığı görülmüştür. Bu noktada çalışmada yer alan makroekonomik değişkenler ile banka kredileri arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar her bir değişken için ayrı başlıklar altında ifade edilerek literatür özetlenmiştir.

1.1. BANKA KREDİLERİ VE PARA ARZI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Para arzının içselliğine yönelik; Moore (1979) firmaların artan maliyetini karşılamak için kredi talep etmesini ele aldığı makalesi öncü kabul edilen çalışmalardandır. Bu çalışmaya göre firma üretime başladıktan sonra yeni maliyetlerin eklenmesi kredi talebini artırmakta, bankalar tarafından karşılanan krediler yeni mevduatların oluşmasına ve para arzının genişlemesine yol açmaktadır. Pollin (1991) Amerika Birleşik Devletleri için 1953-1988 yılları arasını kapsayan krediler ile rezervler arasındaki orantılılığı test etmiştir. Sonuçlar yapısal içsellik yaklaşımı ile örtüşmektedir. Howells ve Hussain (1998) yaptıkları çalışma da G-7 ülkelerindeki banka kredileri ile geniş para arzı arasındaki ilişkiyi 1957-1993 dönemi için incelemişlerdir. Granger nedensellik testine göre kredi mekanizması ile para arzı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Uchenna ve OU (2014) çalışmalarında Nijerya ekonomisinin 1994-2012 yılları arasındaki Nijerya Merkez Bankasının para arzı ile ekonomiye etkisini ve çıktı düzeyini ölçmüşlerdir. Merkez bankasının para arzını etkin yönetimi ile çıktı düzeyinde genişleme olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca para arzının etkin yönetimi ile banka kredileri ve çıktı düzeyi arasında çoklu olumlu etki olduğu tespit edilmiştir.

Benzer şekilde ampirik çalışmalar farklı yıllara ait verilerle Türkiye ekonomisi içinde yapılmıştır. Seyrek, Duman ve Sarıkaya (2004) Türkiye ekonomisindeki aktarım mekanizmasını test etmek için para arzı, toplam kredi hacmi, faiz haddi, fiyat değişimleri ve GSMH değişimlerini 1968-1996 dönemlerindeki verileri kullanarak test etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre para arzının kredi hacmine göre içsel olduğu görüşü Türkiye ekonomisi için geçerli değildir. Para arzının dışsal olduğu ve kredi hacmi başta olmak üzere diğer değişkenleri açıklayabildiği tespit edilmiştir. Karabulut (2005) para arzının

endojenliğini (içselliğini) M1 ve bankacılık sisteminde yaratılan keditler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda Türkiye’de para arzı yapısal endojenliğin geçerli olduğu, MB ve piyasaların karşılıklı etkileşimi ile belirlendiğine ulaşılmıştır. Tokucu (2008) yaptığı çalışmada kredilerle parasal taban ve para arzı arasındaki çift yönlü nedensellik ilişkisini test etmiştir. Analizde 1987/1. çeyrek – 2005/4. çeyrek verileri kullanılmıştır. Bankaların özel sektöre verdiği krediler ile parasal tabanı ve para arzını etkilediği ve dolayısıyla Türkiye’de para arzının içsel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özgür (2011) yaptığı çalışmasında mevduat, katılım ve kalkınma ve yatırım bankalarının özel sektöre verdiği krediler ile geniş para arzı arasındaki ilişkiyi 1987-2009 yılları için incelemiştir. Çalışmada MB’nin eski para arzı tanımlarına göre analiz yapılmış ve M2Y ($M2 + \text{döviz tevdiat hesabı}$) ve L0 ($M3 + \text{döviz tevdiat hesabı}$) için krediler ile para arzı arasında ilişki bulunamamıştır. Bunun nedeni olarak para arzı tanımlamalarının döviz tevdiat hesaplarını içermesi olarak görülmüştür. (MB eski para tanımları; $M1 = \text{dolaşımdaki para} + \text{vadesiz mevduat} + \text{MB’deki mevduat}$, $M2 = M1 + \text{vadeli mevduat} + \text{mevduat sertifikaları}$, $M3A = M2 + \text{resmi mevduat}$, $M3 = M3A + \text{MB’deki diğer mevduatlar}$). Nesanır (2011) 1986-2010 dönemi için M2 para arzı ve toplam ticari banka kredileri arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Banka kredilerinden para arzına doğru nedensellik ilişkisinin test edildiği çalışmada banka kredileri ile para arzı arasında nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Köksel (2016) para arzının içsel olup olmadığını 2006:1- 2014:11 dönemleri için incelemiştir. Mevduat bankaları, katılım bankaları ve kalkınma ve yatırım bankalarının özel sektöre verdiği kredilerden geniş tanımlı para arzı olan M2’ye göre doğru uzun dönemli denge ilişkisi test edilmiştir. Analiz sonucunda Türkiye ekonomisinde belirtilen dönem aralığı için para arzının içsel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kamacı, Ceyhan ve Peçe (2017) kredi hacminin para arzı ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 2005Q4-2017Q1 dönemi için üçer aylık zaman serisini içeren verileri test etmişlerdir. Para arzından yurtiçi kredi hacmine doğru %10 anlamlılık düzeyinde ilişki bulunurken, yurtiçi kredi hacminden para arzına doğru nedensel bir ilişki bulunamamıştır. Ekonomik büyümeden yurtiçi kredilerine doğru %5 anlamlılık düzeyinde nedensel ilişki varken, yurtiçi kredi hacminden ekonomik büyümeye doğru nedensel ilişki tespit edilememiştir. Yurtkur (2019) para arzının içselliği hipotezini 2006-2018 dönemleri için nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Para arzı, kredi, parasal taban, para çarpanı ve üretim arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada kredi ile para arzı arasındaki nedensellik ilişkisi uyumcu içsel görüşü desteklemektedir. Para arzı ile kredi arasında tespit edilen nedensellik ilişkisi ise çift yönlü nedensellik ilişkisidir. Demirgil

(2020) 2010-2019 dönemleri için yaptığı analizde Yurtkur (2019) ile aynı sonuçlara ulaşmıştır. Baştav (2021) çalışmasında Türkiye ekonomisinde 2011-2018 yıllarına ait parasal taban, M2, M3 ve toplam krediler ile içsel para arzını test etmiştir. Para arzıyla toplam krediler arasında uzun dönemli ilişki olduğu, kredilerden M2 ve M3'e kısa ve uzun vadeli ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kılıç (2018), para arzı ile banka kredileri arasında %5 pozitif yönlü ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Yetiz ve Ünal (2021) ve Türk ve Barışık (2021) çalışmalarını Toda-Yamamoto Granger nedensellik analizi ile farklı dönemleri test etmişlerdir. Analiz sonucunda banka kredileri, büyüme ve para arzı arasında tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Kofoğlu (2018) ise yaptığı çalışmada para arzı ile banka kredileri arasında ilişki bulunamamıştır.

Para arzının içselliğine ilişkin yapılan araştırmalar ışığında banka kredileri ile para arzı arasındaki ilişkinin varlığı birçok çalışma tarafından test edilerek kabul edilmiştir. Günümüzde de finansal yapı, ekonomideki temel aktörlerden olduğuna göre banka kredileri ile para arzı birbirinden bağımsız değerlendirilemez.

1.2. BANKA KREDİLERİ VE DÖVİZ KURU ARASINDAKİ İLİŞKİ

Döviz kuru, cari açığın en önemli değişkenlerindendir. Buna bağlı olarak literatür araştırmalarında cari açık ile kredi hacmi çalışmalarına da yer verilmiştir. Kaplan ve Yapraklı (2014), 2000-2012 dönemlerine ait verilerle kırılmalı 12 gelişmekte olan ülkelerinin (Arjantin, Brezilya, Çin, Kolombiya, Endonezya, Hindistan, Malezya, Meksika, Fillipinler, Güney Afrika, Tayland ve Türkiye) döviz kurunu etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Araştırma dönemine ait FED tarafından açıklanan kırılmalı endeksi kapsamında; 2010 baz yılı reel efektif döviz kuru endeksi ile cari açık/GSYİH, brüt kamu borcu/GSYİH, özel sektör yurt içi kredi borcu/GSYİH, döviz rezervi/GSYİH, enflasyon oranı ve dış borç/ihracat değişkenleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Sonuçlara göre; döviz kuru; cari açık, brüt kamu borcu, özel sektör yurt içi kredi borcu ve enflasyon oranı değişkenlerinden negatif, döviz rezervi, ihracat değişkenlerinden pozitif etkilenmektedir. Alioğulları, Başkaya, Bulut ve Kılınç (2015), çalışmalarında tüketici ve ticari krediler ile cari açık arasındaki ilişkiyi 2003-2015 yılları verilerine göre araştırmışlardır. Ticari kredilerdeki büyüme ile cari açık arasında anlamlı bir ilişki saptanamamış, tüketici kredilerindeki büyümenin cari açığı bozucu yönde etkilediği saptanmıştır. Karahanoğlu ve Ercan (2015), çalışmalarında 2005-2015 dönemlerine ait makroekonomik değişkenlerden çapraz döviz kuru (Euro-USD), en büyük 100 şirket borsa endeksi ve sanayi üretim endeksi ile takipteki banka kredileri

aralarındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre; takipteki krediler ile bahsi geçen makroekonomik değişkenler arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Akçayır ve Albeni (2016), çalışmalarında 1992-2018 dönemi üç aylık kredi hacminin GSYİH'ya oranı ve cari açığın GSYİH'ya oranı verilerini kullanmışlardır. Nedensellik testi ve eşbütünleşme ilişkisinin test edildiği çalışmada; seriler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi ve eşbütünleşme tespit edilmiştir. Ayrıca yurtiçi toplam kredi hacmi genişlemesinin cari açığı beklenenden daha az düzeyde arttırdığı tespit edilmiştir. Balaylar, Kayacan ve Emeç (2017), çalışmalarında Türkiye için 2004-2017 yıllarına ait verilerle döviz kurları ile kredi çeşitleri arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı ve nedenselliği sorgulamışlardır. Çalışmadaki değişkenler döviz kurları olarak Japon Yeni, Amerikan Doları, İsviçre Frangı ve Euro, kredi çeşitleri olarak da banka konut, taşıt, ihtiyaç ve kurumsal krediler ile kredi kartı kullanım miktarları kullanılmıştır. İhtiyaç, konut ve kurumsal krediler ve kredi kartı kullanım miktarı ile döviz kurları arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Uzun dönemli ilişkisi olan değişkenlerde nedensellik ilişkisi sınanmıştır. Döviz kurları ile ihtiyaç kredileri arasında çift yönlü nedensellik tespit edilirken, kurumsal kredilerden döviz kurlarına doğru nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Durmuş ve Şahin (2019), çalışmalarında 2006-2018 dönemine ilişkin tüketici kredileri, enflasyon, döviz kuru, faiz ve para arzı arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Granger nedensellik testi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi test edilmiştir. Faiz ile krediler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Para arzından kredilere doğru ise tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Yapısal kırılmaların dikkate alındığı çalışmada; sabitte kırılmalı ve trendli sabitte kırılmalı modellerde, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Rejim değişikliği modeline göre değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır. Tüketici kredileri, faiz oranı, kur, enflasyon ve para arzı incelendiğinde kırılma tarihi 2011: Q1 dönemi olarak tespit edilmiştir. Baş ve Kara (2020), 2005-2017 dönemleri için döviz kuru ile sorunlu krediler ilişkisini ticari kredi faiz oranı, kredi hacmi ve enflasyon oranı değişkenleriyle incelemişlermiş. Hem kısa hem de uzun dönemde döviz kuru ile sorunlu krediler arasında doğru yönlü ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Baş ve Kara (2021), 2008-2017 dönemlerine ait verilerle Türkiye için döviz kuru, faiz oranı, toplam kredi hacmi ve üretim ile sorunlu krediler arasındaki ilişki incelemişlerdir. Makro ekonomik değişkenlerin ve sorunlu kredilerin eşbütünleşik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Faiz oranı ve toplam krediler ile sorunlu krediler arasında uzun ve kısa dönemli anlamlı ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

1.3. BANKA KREDİLERİ VE FAİZ ORANI ARASINDAKİ İLİŞKİ

İbicioğlu ve Karan (2009), çalışmalarında faiz oranlarındaki değişimin tüketici kredileri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Değişken olarak tüketici kredisi ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) ulusal endeksinde yararlanılmıştır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre tüketici kredileri ile faiz oranları arasında negatif ilişki, Granger nedensellik sonuçlarına göre faiz oranları ile İMKB ulusal endeksinin tüketici kredilerinin nedeni olduğu tespit edilmiştir. Arısoy ve Aytun (2014) Türkiye’de tüketici güven endeksi, tüketim kredileri ve reel faiz oranının tüketim harcamaları ile ilişkisini Granger nedensellik analizi ile test etmiştir. Tüketici güven endeksi, tüketim kredileri ve faiz oranından tüketim harcamalarına doğru nedensellik tespit edilmiştir. Altunöz (2016) çalışmada tüketici kredilerinin faiz oranı ve ekonomik büyüme ile arasındaki nedensellik ilişkisi ve yönünü Granger nedensellik analizi ile test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre faiz oranları tüketici kredilerinin nedeni iken GSYİH ve tüketici kredilerinin karşılıklı olarak birbirinin nedeni olduğu tespit edilmiştir. Tüketici kredilerinin faiz oranı ile arasındaki ilişki negatifken, ekonomik büyüme ile arasındaki ilişki pozitifdir. Bayrakdaroğlu ve Aydın (2017) çalışmalarında 2006-2016 dönemlerine ait verilerle mevduat faiz oranlarındaki değişimin kredi hacmine etkisini Engle-Granger eşbütünleşme analizi ile test etmiştir. Mevduat faiz oranlarının özel banka kredi hacmi ile ilişkisi %10 anlamlı iken kamu bankaları ile %5 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Granger nedensellik sonuçlarına göre ise mevduat faiz oranından kredi hacmine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Özciğer (2020), çalışmada makroekonomik göstergelerden enflasyon oranı, reel faiz oranı, işsizlik oranı, reel döviz kuru ve kapasite kullanım oranının takipteki krediler üzerinde etkisi analiz edilmiştir. Enflasyon ve döviz kurunun kredi riskine etkisinin sektörler bazında pozitif veya negatif yönde değiştiği, faizin ve işsizliğin kredi riskine etkisinin tüm sektörler bazında pozitif yönde olduğu, kapasite kullanım oranının kredi riskine etkisinin negatif olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Doğanalp (2022) çalışmasında 2004-2021 verileri ile faiz ve kredi kanalının işleyişini para arzı, reel GSYİH, yurtiçi krediler, fiyat düzeyi, döviz kuru ve borç verme faiz oranı değişkenleri ile analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre reel GSYİH değişkeninin en iyi belirleyicisi yurtiçi krediler olmakla birlikte para arzı hariç diğer tüm değişkenlerle yurtiçi krediler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

1.4. BANKA KREDİLERİ VE GSYİH ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ekonomik büyüme ve banka kredileri arasındaki ilişkinin incelendiği çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar ışığında banka kredileri ile ekonomik büyüme arasında ilişkinin varlığı söz konusudur. Ancak bu ilişkinin büyüme sonrası kredi hacminde oluşan artış mı, yoksa kredi hacmi arttırıldıktan sonra mı büyümenin gerçekleştiği çalışmalarda farklılık göstermektedir. Şöyle ki; kredi hacmi çeşitli para politikaları sonucu arttırıldığında, krediler üretimde kullanılmak üzere alınıyorsa büyümede kredi hacmiyle aynı veya daha yüksek oranda artış gerçekleşmesi beklenir. Eğer kullanılan krediler direk tüketimde kullanılıyorsa bu durum büyümeye değil, ticaret açığına bile neden olabilir. Alınan krediler ülke içinde üretimde kullanılmıyorsa, ithalat aracılığı ile ticarete kullanılıyordur. Bu durumda da kredi hacmindeki artış büyümeye neden olmamaktadır. Türkiye için yıllar itibari ile birçok çalışma vardır. Onur (2005), çalışmasında finansal liberalizasyon ile GSMH arasındaki ilişkiyi 1980-2003 yılları arasındaki verilere göre analiz etmiştir. Sonuçlara göre finansal liberalizasyon sonucu, finansal kalkınma ve açığın büyümenin nedeni olmadığı tespit edilmiştir. Ancak GSMH'nın finansal kalkınmanın nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ceylan ve Durkaya (2010) ve Kandır, İskenderoğlu ve Önal (2007) çalışmalarında finansal gelişmeye bağlı banka kredileri hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Kredi hacminden büyüme oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Kandır vd. (2007), Türkiye'de finansal gelişmişliğin ekonomik büyümeyi desteklemediği sonucuna ulaşmışlardır. Ancak ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi uzun dönemde etkilediği sonucuna da ulaşılmıştır. Berkman (2011), çalışmasında 1987-2011 yılları arasında finansal liberalizasyon ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Finansal liberalizasyonu temsil etmek üzere geniş tabanlı para arzının (M2Y) GSYİH'ya oranı, ticari açıklık oranı, yurtdışı kredi hacminin milli gelire oranı ve özel sektöre verilen banka kredilerinin milli gelire oranı olarak 4 değişkeni kullanmıştır. Analiz sonucunda finansal liberalizasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Karaca (2012), çalışmasında 1990-2011 yılları arasına ait verilerle finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Finansal gelişmeden ekonomik büyüme ve yatırımlara doğru tek yönlü, yatırımlar ile büyüme arasında çift yönlü pozitif nedensellik olduğu tespit edilmiştir. Buradan finansal gelişmenin büyümeyi yatırımlar üzerinden de pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Tandoğan, Özyurt (2013), çalışmalarında bankacılık sektöründe

sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı ölçmek için beşeri gelişme endeksi, sürdürülebilir beşeri gelişme endeksi ve dış borcun sürdürülebilirliği değişkenlerinden yararlanılmıştır. Analiz sonucunda bankacılık sektöründen büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır. Mercan (2013), 1992-2011 dönemlerine ait verilere göre uzun dönemde yurt içi kredi hacmindeki %10'luk artış, ekonomik büyümede %5,2 oranında artışa neden olmaktadır. Uzun dönemde çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Yılmaz (2014) çalışmasında 2014 yılından geriye doğru 5 yıllık süreçte büyüme ile krediler arasındaki güçlü ilişkinin devam edip etmediğini araştırmıştır. Kredi hacmindeki artışın büyümeye etkisinin aynı oranda olmadığı hatta diğer yıllara göre büyümenin daha az olduğunu tespit etmiştir. Korkmaz (2015), 2006-2012 yıllarına ait veriler kullanılarak seçilen 10 Avrupa ülkesinde (İspanya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Polonya, Türkiye ve Birleşik Krallık) yurt içi kredileri ile enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığını test etmiştir. Bankacılık sektöründe yaratılan yurt içi krediler enflasyonu etkilemezken, ekonomik büyümeyi etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Işık (2017), 1995-2015 dönemlerine ilişkin G-20 ülkelerinin verileri kullanılarak banka kredileri ile inovasyon, inovasyon ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli pozitif ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Çonkar, Canbaz ve Arifoğlu (2018), çalışmalarında katılım ve mevduat banka kredileri ile GSYİH ve sabit sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Mevduat banka kredileri ile GSYİH arasında çift yönlü, sabit sermaye yatırımları ile arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Katılım banka kredileri ile GSYİH arasında nedensellik ilişkisi tespit edilememiş olsa da GSYİH ile sabit sermaye yatırımları arasında tespit edilen çift yönlü nedensellik ilişkisi nedeniyle katılım banka kredilerinin GSYİH'nın dolaylı nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karahan, Yılğör ve Özekin (2018), çalışmalarında Türkiye'de 2002-2016 yılları arasında banka kredi hacminin genişlemesi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini analiz ederek para politikasının etkinliği sorgulanmıştır. İki değişken arasında uzun dönemli çift yönlü nedensel ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca banka kredilerinden ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisi daha kuvvetli olduğu saptanmıştır. Para politikasının kredi kanalı ile büyümeye yönelik attığı adımların etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Apaydın (2018), çalışmasında Türkiye'de 2000-2016 dönemine ait verilerle banka kredileri ile büyüme arasındaki ilişkiyi sektörel olarak incelemiştir. Tarım ve sanayi sektörü hariç diğer sektörlerde kullanılan kredi oranları ilgili dönemde artmıştır. Tarım, sanayi ve hizmet sektörüne

verilen krediler büyümeyi olumlu etkilerken, inşaat sektörüne verilen krediler büyümeyi olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca krediler içindeki payı azalan sanayi sektörünün ekonomik büyümeyi en çok arttıran sektör olduğu tespit edilmiştir. Çakar, Karakaş ve Güngör (2018), geleneksel ve katılım bankalarının toplam kredi hacimleri ile GSYH arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. GSYH'den T.C. Merkez Bankası toplam kredi hacmi ile katılım bankaları toplam kredi hacmine doğru %5 anlamlılık düzeyinde tek yönlü ilişki tespit edilmiştir. Ancak GSMH ile mevduat bankaları kredi hacmi arasında nedensellik ilişkisine rastlanılamamıştır. Demir (2015) ve Akacan (2020), çalışmalarında Türkiye'de bireysel krediler ile büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Büyüme oranının kredi hacminin de artmasına sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde konu ile ilgili diğer çalışmalar Turgut ve Ertay (2016), Toru (2017), Akpınar (2019), Tan (2020) ve Taşcıoğlu (2021) şeklinde sıralanabilir.

1.5. BANKA KREDİLERİ VE ENFLASYON ARASINDAKİ İLİŞKİ

Arslan ve Yapraklı (2008), 1983-2007 dönemine ait veriler kullanılarak toplam banka kredileri ile enflasyon (ÜFE) arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Sonuçlara göre uzun dönemde enflasyon banka kredilerini negatif yönde etkilemekte, banka kredileri enflasyonu pozitif etkilemektedir. Yiğitbaş (2014), 1987-2013 dönemleri reel krediler ile reel GSYİH, reel para arzı, enflasyon, reel tasfiye olunacak alacaklar ve reel özel karşılık değişkenleri arasında uzun ve kısa dönemli ilişkiyi analiz etmiştir. Enflasyonun reel banka kredileri üzerinde kısa dönemde bir etkisi olmadığına rastlanılmış olsa da uzun dönemde kredileri azaltıcı etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çifci (2016) çalışmasında 2006-2015 dönemlerine ait sorunlu krediler ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada kamu, yerli özel ve yabancı bankaların sorunlu kredilerin değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. İnceleme sonucunda her üç banka türünün de enflasyona gösterdikleri tepki düşük ve analiz süreci boyunca negatif olduğu tespit edilmiştir. Karahan ve Gürbüz (2017), 2002-2016 yılları arasındaki verileri kullanarak banka kredileri ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre banka kredileri ile enflasyon arasında uzun dönemli ve çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ancak enflasyonun banka kredileri üzerindeki olumsuz etkisi, banka kredilerinin enflasyonun üzerindeki olumlu etkisinden çok daha büyük olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Kılıç ve Torun (2018), çalışmalarında enflasyon ile bireysel krediler kapsamında konut, taşıt, ihtiyaç kredileri ve bireysel kredi kartları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 2004-2015 dönemlerine ait analizde; bireysel kredi kartları ile enflasyon

arasında çift yönlü, diğer krediler kapsamında olan taşıt, ihtiyaç ve konut kredilerinden enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Karaman (2020), çalışmasında 2006-2018 yılları arasında kamu bankalarının ihtiyaç kredi hacmi ile makro değişkenlerden büyüme, enflasyon ve para arzı üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışma sonucunda kredi hacminden enflasyona, büyümeden kredi hacmine ve para arzından enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Çelik (2021), 2008-2019 yılları arasında enflasyonu belirleyen değişkenlerin nedensellik boyutu ve birbirlerini etkileme gücünü araştırmıştır. Enflasyon (TÜFE) bağımlı değişkenini etkileyen değişkenler olarak; ÜFE, yurtiçi kredi hacminin yıllık yüzdelik değişimi, reel döviz kuru, para arzı, kısa vadeli dış borç stoğunun yıllık yüzdelik değişimi, bankalarca açılan mevduatlara uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranları, petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki yıllık yüzdelik değişim oranları ve politika faiz oranı seçilmiştir. Analiz sonucunda TÜFE'deki değişimin %28.6'sının kendisinden kaynaklandığı, %42.8'i ÜFE'den, %10.8'i yurtiçi kredi hacminden, %4.9'u döviz kurundan, %4.5'i politika faiz oranından, %3.3'ü para arzından, %1,7'si kısa vadeli dış borç stoğundan, %1.6'sı bankalarca verilen mevduat faiz oranında ve %1.5'i ham petrol ve doğalgaz fiyatlarından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışma da TÜFE ile yurtiçi kredi hacmi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Sevinç (2021), 2005-2019 yıllarında Türkiye'deki takipteki kredileri etkileyen makroekonomik faktörleri incelemiştir. Büyüme, işsizlik, enflasyon ve döviz kuru makroekonomik değişkenler olarak kullanılmıştır. Enflasyon ile takipteki krediler arasında negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Enflasyondaki artışla az da olsa takipteki kredilerde düşüşe rastlanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bankacılık sektörü ülke ekonomisi ve kalkınması açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bankalar tarafından özel sektörün kullanımına sunulan krediler, yatırımların artmasına, yeni teknolojilerin üretilmesine, yerli üretimin artmasına bu yollarla dolaylı olarak istihdama katkı sağlayan kritik bir role sahiptir. Bu yönüyle özel sektöre sunulan krediler üzerinde etkili makroekonomik faktörlerin incelenmesi, ekonomik dengelerin sağlanması ve geleceğe yönelik alınacak kararlar açısından etkili olacaktır.

Bu noktada çalışmanın amacı Türkiye'de özel sektöre verilen banka kredileri üzerinde ekonomik büyüme, enflasyon, para arzı, döviz kuru ve faiz oranlarının etkisinin araştırılmasıdır. 2005-2022 dönemi verilerinden yararlanılan çalışmada analizler gecikmesi dağıtılmış otoregresif modeller (ARDL) ile gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemin

kullanılmasının temel nedeni değişkenler arasında hem kısa hem de uzun dönem etkileşimlerin bir arada ortaya konulabilmesidir.

3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Konu hakkındaki literatür incelendiğinde bazen banka kredilerinin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisi bazen de çeşitli değişkenlerin banka kredileri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmalarda farklı ülkeler, farklı zaman dilimleri ve yöntemlerin kullanılması değişkenler arasındaki ilişkilerin pozitif/negatif yönlü sonuçlar ortaya koyabildiği gibi ilişkinin olmadığını belirleyen çalışmalara da rastlamak mümkündür. Bu nedenle çalışmanın genel beklentisini ifade eden hipotezler aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H₁: Ekonomik büyüme özel sektör banka kredileri üzerinde pozitif/negatif etkilidir.

H₂: Enflasyon özel sektör banka kredileri üzerinde pozitif/negatif etkilidir.

H₃: Para arzı özel sektör banka kredileri üzerinde pozitif/negatif etkilidir.

H₄: Döviz kuru özel sektör banka kredileri üzerinde pozitif/negatif etkilidir.

H₅: Faiz oranı özel sektör banka kredileri üzerinde pozitif/negatif etkilidir.

4. EKONOMETRİK METODOLOJİ

4.1. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİLER VE DEĞİŞKENLER

Çalışmanın amacı Türkiye’de özel sektöre verilen banka kredileri üzerinde ekonomik büyüme (GSYİH), enflasyon, para arzı, döviz kuru ve faiz oranlarının etkisinin araştırılmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi noktasında veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası veri tabanından (EVDS) elde edilmiştir. 2005Q4-2022Q1 dönemi verilerinin kullanıldığı çalışmada üç aylık veriler üzerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Verilerin doğal logaritmaları alınarak analizlere dahil edilmiştir. Çalışmanın tüm uygulamaları E-Views Student Version Lite 12’de gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait bilgiler Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Değişkenler

Değişken	Kısaltma	Açıklama
Özel Sektör Banka Kredileri	KREDI	Finans Dışı Özel Sektör Kredileri/GSYİH
Ekonomik Büyüme	GSYİH	Gayri Safı Yurtiçi Hasıla Oranı

Tablo 4 (Devam). Değişkenler

Değişken	Kısaltma	Açıklama
Döviz Kuru	USD	ABD Doları Satış Fiyatı
Para Arzı	M2	M2 Para Arzı (Bin TL)
Faiz Oranı	FAIZ	Ticari Kredi Faiz Oranı
Enflasyon	UFE	Üretici Fiyat Endeksi

Çalışmada üzerinde araştırma yapılmak istenilen model Eşitlik 1 ile gösterilmiştir.

$$KREDI_t = \delta_0 + \delta_1 GSYIH_t + \delta_2 USD_t + \delta_3 M2_t + \delta_4 FAIZ_t + \delta_5 UFE_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

4.2. EKONOMETRİK YÖNTEM

Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ARDL modelleri değişkenler arasında uzun dönem denge ilişkisi diğer bir adıyla eşbütünleşme ilişkisinin varlığının ortaya konulmasında kullanılmaktadır. ARDL modellerinin avantajı hem bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerine ilişkin dinamikleri hem de bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin dinamiklerini yakalayabilmesidir. Yöntemin bir diğer avantajı ise değişkenlerin durağanlık düzeyleri için katı kısıtların olmamasıdır. Değişkenler farklı seviyelerde durağan olabildikleri gibi yalnızca ikinci farkta (I(2)) durağan olmaması yeterli bir ölçüttür (Churchill vd., 2019). Modelde yer alan değişkenlerin uygun gecikme sayısının belirlenmesinde bilgi kriterlerinden (Akaike, Schwartz vb.) yararlanılmaktadır (Gujarati, 2014). Genel bir ARDL modeli Eşitlik 2 ile ifade edilmektedir.

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_{2i} X_{t-i} + \beta_3 Y_{t-1} + \beta_4 X_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Modelde, Δ sembolü değişkenin birinci farkını, m değeri ise gecikme uzunluğunu göstermektedir. Bilgi kriteri çerçevesinde değişkenler için uygun gecikmeler ve buna bağlı olarak optimal modelin belirlenmesinin ardından sınır testi ile aşağıdaki hipotezler test edilir.

$$H_0: \beta_3 = \beta_4 = 0 \text{ (Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur.)}$$

$$H_1: \beta_3 \neq \beta_4 \neq 0 \text{ (Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır.)}$$

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi mevcut ise uzun dönem ve kısa dönem parametreleri hesaplanabilecektir. Eşitlik 3, değişkenler arasındaki uzun dönem katsayıların ve Eşitlik 4 ise kısa dönem katsayılarının hesaplanmasında kullanılmaktadır.

$$Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{2i} X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{2i} \Delta X_{t-i} + \lambda ECM_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4)$$

5. AMPİRİK ANALİZ VE BULGULAR

5.1. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER VE GRAFİKSEL GÖSTERİMLER

Araştırmanın temel yöntemlerini gerçekleştirmeden önce bir takım temel tanıların ortaya konulması ve zaman içinde değişkenlerdeki değişimi görmek amacıyla grafiklerinin çizdirilmesi yararlı olacaktır. Bu amaç doğrultusunda değişkenlerin tanımlayıcı istatistiklerine Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5. Tanımlayıcı İstatistikler

	KREDİ	FAİZ	BUYUME	M2	UFE	USD
Ortalama	4.1527	2.7233	4.9212	20.6701	5.5178	0.9588
Medyan	4.2654	2.7215	4.9127	20.6441	5.4189	0.7284
Maksimum	4.5538	3.4195	5.2992	22.4715	7.1070	2.6356
Minimum	3.3707	2.1446	4.7629	19.2875	4.8060	0.1746
Standart Sapma	0.3176	0.2985	0.0806	0.8187	0.5178	0.6471
Çarpıklık	-0.7596	-0.0483	2.0895	0.2506	0.9135	0.7624
Basıklık	2.4168	2.5454	10.6792	2.1774	3.3200	2.4375
Jarque-Bera	7.2833	0.5939	210.1962	2.5513	9.4619	7.2648
Olasılık	0.0262	0.7430	0.0000	0.2792	0.0088	0.0264
Gözlem Sayısı	66	66	66	66	66	66

Tanımlayıcı istatistikler serilerin ortalaması, en büyük ve en küçük gözlem değeri hakkındaki bilgilerin yanı sıra değişkenliği ve normal dağılım özelliği gösterip göstermediğine ilişkin bilgileri içermektedir. Araştırmaya dahil edilen tüm seriler için aritmetik ortalama ve medyan değerlerinin birbirine yakın olduğu Tablo 5’te görülmektedir. Değişkenlerin standart sapma değerleri incelendiğinde ise ortalamalarına göre makul ölçülerde olduğu aşırı yüksek değişkenliğe sahip bir serinin olmadığı görülmektedir. Tabloda Jarque-Bera istatistiği ve hemen alt satırında yer alan bu teste ilişkin olasılık değeri serilerin normal dağılıma uygunluğunu ortaya koymada kullanılmaktadır. Buna göre FAİZ ve M2 değişkenleri için “seri normal dağılım göstermektedir” şeklindeki yokluk hipotezinin reddedilemediği (olasılık > 0,05) ve bu iki değişkenin normal dağılıma sahip olduğu ancak KREDİ, BUYUME, UFE ve USD değişkenleri için yokluk hipotezinin reddedildiği (olasılık < 0,05) ve bu değişkenlerin

normal dağılıma uymadığı görülmektedir. Şekil 6’da değişkenlerin ilgili dönemdeki değerlerinin genel eğilimini gösteren grafikler sunulmuştur.

Şekil 6. Değişkenlerin Zaman İçindeki Durumları

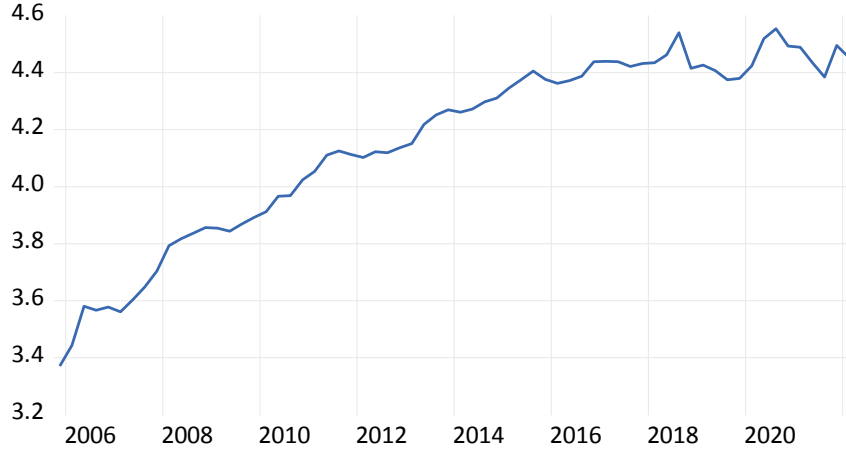


a) Ekonomik Büyüme

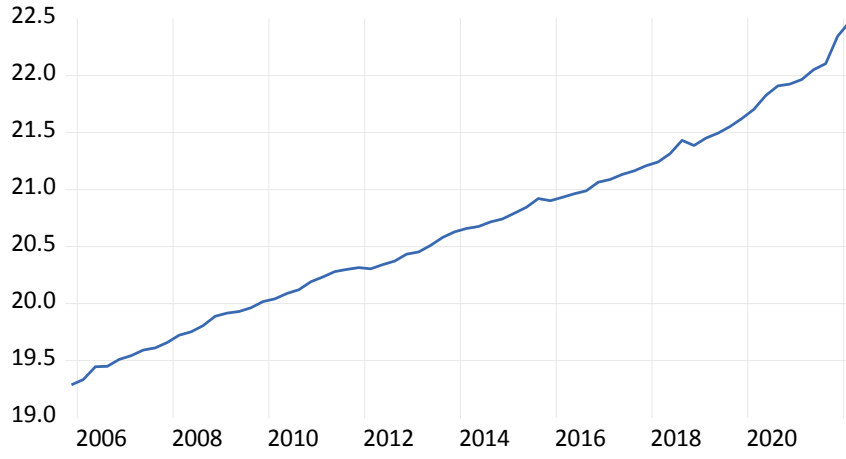


b) Faiz Oranı

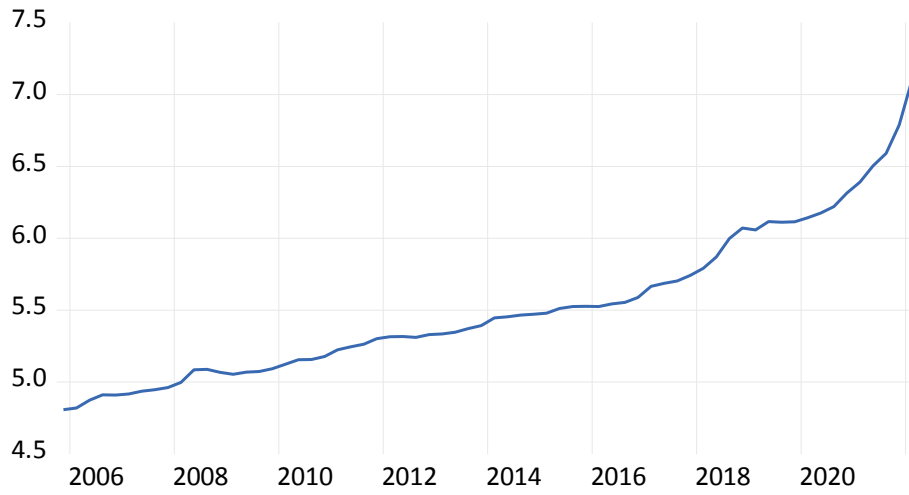
Şekil 6 (Devam). Değişkenlerin Zaman İçindeki Durumları



c) Kredi/GSYİH

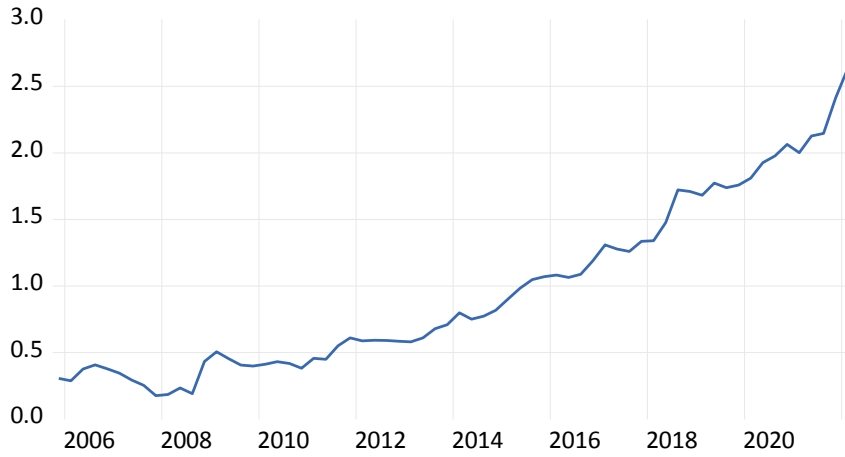


d) Para Arzı (M2)



e) Enflasyon (Üretici Fiyat Endeksi)

Şekil 6 (Devam). Değişkenlerin Zaman İçindeki Durumları



f) Döviz Kuru (USD)

Şekil 6’da yer alan grafikler incelendiğinde kredi, para arzı, enflasyon oranı ve döviz kurunun ilgili dönemde bir artış trendi içinde olduğu sert artış/azalışlar göstermediği görülmektedir. Ekonomik büyüme özellikle kriz dönemlerinin etkilerini yansıtmaktadır. 2008 yılı ekonomik krizinde sert bir düşüş yaşayan ekonomik büyüme oranı üzerinde etkisini sonraki birkaç yıl da devam ettirdiği dikkat çekmektedir. Grafikte dikkat çeken bir diğer nokta ise COVID-19 pandemisinin etkileridir. Dünya genelinde neredeyse durma noktasına gelen ekonomik faaliyetler ülkemizde de derin etkiler bırakmıştır. Ancak 2020 yılı sonrasında ekonomideki hızlı toparlanma da grafikten görülmektedir. Pandeminin bir diğer etkisini enflasyon grafiğinde gözlemlemek mümkün. Burada da dünya genelinde yaşanan hammadde sıkıntısı üreticilerin işini zorlaştırmış tedarik sıkıntıları ve lojistik sorunları baş göstermiştir. Bu durum ise ülkemizde hızla artan bir enflasyonist ortamı beraberinde getirmiştir. Benzer şekilde yaşanan bu sorunlar dolar kurunda da ani yükselişe neden olarak Türk lirasında değer kaybına sebebiyet vermiştir. Faiz oranı ise ekonomik büyüme grafiğinde olduğu gibi özellikle kriz döneminde ve ekonominin daraldığı dönemlerde ani iniş seyri göstermektedir. Bu durum kriz ve daralma dönemlerinde ekonominin hızlı toparlanma sürecine girmesi için atılan adımlardandır. Özellikle 2008 ve 2018 yıllarında ani iniş yaşayan faiz oranı ekonominin canlanması için uygulanan politikalardandır.

5.2 BİRİM KÖK TESTİ

Zaman serileri analizlerinde kullanılacak uygun yöntemlerin belirlenmesinde değişkenlerin durağanlık düzeyleri önemlidir. Her bir değişkenin durağanlık düzeyinin tespit edilmesinde pek çok testten yararlanılmaktadır. Ancak literatürde en sık kullanılan

testler Augmented Dickey-Fuller (ADF) (1981) ve Phillips-Perron (PP) (1988) birim kök testleridir. Bu noktada çalışmada bu iki testten yararlanılmıştır. Sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Birim Kök Testleri

	Augmented Dickey-Fuller (ADF)		Phillips-Perron (PP)		
Değişken	Sabit	Trend+ Sabit	Sabit	Trend+Sabit	Sonuç
KREDİ	-3.2503 (0.0215)	-2.0876 (0.5427)	-5.1668 (0.0001)	-1.9900 (0.5956)	I(0)/I(1)
ΔKREDİ	-7.5238 (0.0000)	-6.9191 (0.0000)	-7.5118 (0.0000)	-10.6682 (0.0000)	
GSYİH	0.6858 (0.9909)	-1.6197 (0.7732)	0.1618 (0.9680)	-0.8551 (0.9545)	I(1)
ΔGSYİH	-4.0780 (0.0021)	-4.5803 (0.0026)	-8.7191 (0.0000)	-9.0619 (0.0000)	
M2	2.6283 (1.0000)	2.0845 (1.0000)	2.6283 (1.0000)	3.6061 (1.0000)	I(1)
ΔM2	-6.6214 (0.0000)	-7.1664 (0.0000)	-6.6668 (0.0000)	-7.1664 (0.0000)	
FAİZ	-2.8904 (0.0520)	-3.0642 (0.1237)	-2.2871 (0.1791)	-2.4305 (0.3609)	I(1)
ΔFAİZ	-5.1955 (0.0000)	-5.2040 (0.0003)	-5.2265 (0.0000)	-5.2409 (0.0003)	
UFE	2.6061 (1.0000)	2.9227 (1.0000)	3.9338 (1.0000)	4.1382 (1.0000)	I(2)
ΔUFE	-0.2523 (0.9254)	-1.0692 (0.9260)	-0.2523 (0.9254)	-0.9999 (0.9365)	
ΔΔUFE	-7.8385 (0.0000)	-8.1818 (0.0000)	-7.8385 (0.0000)	-8.1907 (0.0000)	
USD	2.9362 (1.0000)	-0.1604 (0.9927)	4.2518 (1.0000)	0.4529 (0.9990)	I(1)
ΔUSD	-6.22036 (0.0000)	-7.0518 (0.0000)	-6.2203 (0.0000)	-7.0289 (0.0000)	

Not: Δ sembolü birinci fark operatörünü, ΔΔ sembolü ise ikinci fark operatörünü göstermektedir. Parantez içinde yer alan değerleri ilgili test istatistiği için olasılık değerlerini göstermektedir.

Tablo 6’da bulunan sonuçlar ADF ve PP testleri sonucunda elde edilen test istatistikleri ile parantez içinde yer alan değerler olasılık değerlerini göstermektedir. Her iki testte yokluk hipotezi “seri birim kök içermektedir” şeklinde kurulmaktadır. Olasılık değerlerinin anlamlılık düzeyi (%1, %5 ve %10) ile karşılaştırılması sonucunda serinin birim kök içerip içermediğini karar verilir. Tabloda KREDİ değişkeni dışındaki tüm değişkenlerin birinci farkları için olasılık değerleri %10 anlamlılık düzeyinden daha küçüktür. Bunun anlamı bu değişkenlerin tamamı birinci farkları alındığında durağan hale gelmektedir. Ancak ADF ve PP birim kök testleri KREDİ değişkeni için yalnızca sabit

terimin yer aldığı modelde düzeyde ($I(0)$), ancak trend ve sabit terimin yer aldığı modellerde ise birinci farkta ($I(1)$) durağan olduklarını göstermektedir. Değişkenin durağanlık düzeyine doğru karar verebilmek için üçüncü bir birim kök testinden yararlanılmış ve Kwiatkowski Phillips Schmidt Shin (KPSS) (1992) birim kök testi ile değişkenin durağanlığına ilişkin değerler Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. KREDİ değişkeni KPSS Testi

Değişken		Sabit		Trend+ Sabit	Sonuç
KREDİ	LM İstatistiği	0.982831	LM İstatistiği	0.267111	I(1)
	Kritik değer (%1)	0.739000	Kritik değer (%1)	0.216000	
	Kritik değer (%5)	0.463000	Kritik değer (%5)	0.146000	
	Kritik değer (%10)	0.347000	Kritik değer (%10)	0.119000	
ΔKREDİ	LM İstatistiği	0.616604	LM İstatistiği	0.088891	
	Kritik değer (%1)	0.739000	Kritik değer (%1)	0.216000	
	Kritik değer (%5)	0.463000	Kritik değer (%5)	0.146000	
	Kritik değer (%10)	0.347000	Kritik değer (%10)	0.119000	

KPSS testi sonuçları KREDİ değişkeninin birinci farkta $I(1)$ durağan olduğunu göstermiştir. Buradan hareketle değişkenlerin UFE hariç tamamının birinci farkta durağan olduğu görülmektedir. UFE serisinin $I(2)$ olması ARDL eşbütünleşme yöntemine dahil edilmesinin önünde bir engel teşkil edeceği için değişkenler arasında uzun dönem denge ilişkisinin olup olmadığını araştırırken analizlere dahil edilmemiştir.

5.3. EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ

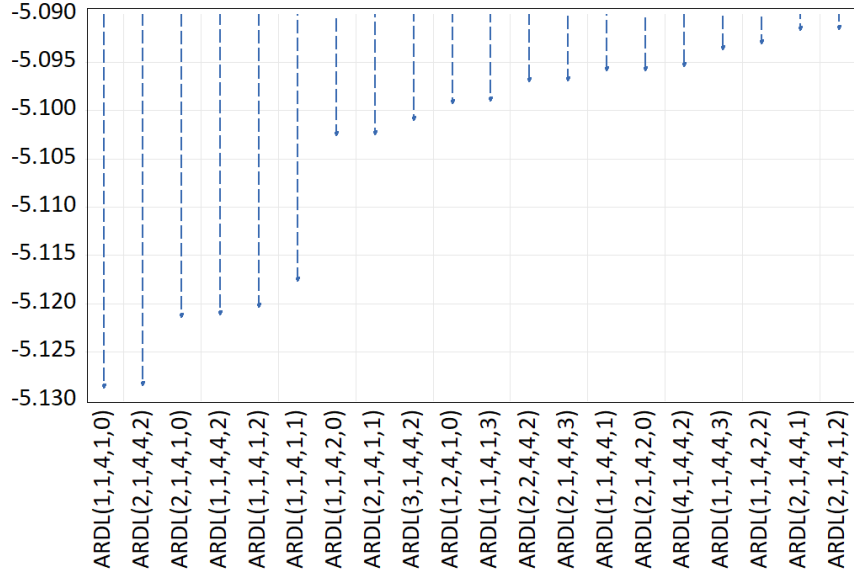
5.3.1. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Çalışmanın bu aşamasında değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin yanı sıra uzun dönem ve kısa dönem etkilerinin de ortaya koyulabilmesi amacıyla ARDL eşbütünleşme yönteminden yararlanılmıştır. Yöntemin uygulanmasında öncelikle modeldeki değişkenlerin uygun gecikme uzunluklarının kullanıldığı optimal modelin seçilmesi gerekmektedir. Literatürde çeyreklik veri setleri için maksimum gecikme uzunluğu 4 ve 8 aralığında olması gerektiği ifade edilmektedir (Wooldridge, 2019). Bu çalışmada özellikle verilerin tamamının aynı aralıkta temin edilebilmesi için gözlem sayısı görece az olmuştur. Yüksek gecikme miktarının veri setinde hem bilgi kaybına neden olacağı hem de parametre sayısındaki artışın gözlem sayısı ile karşılanamayacağı düşüncesi ile 4 olarak seçilmiştir. Maksimum gecikme sayısının 4, bilgi kriteri olarak

Akaike Bilgi Kriteri (AIC) çerçevesinde seçimin gerçekleştirildiği optimal ARDL modeline ilişkin sonuçlar Şekil 7’de verilmiştir.

Şekil 7. Optimal ARDL Modeli

Akaike Bilgi Kriteri (Top 20 Model)



Şekil 7, en küçük AIC kriteri değerini veren ARDL (1,1,4,1,0) modelinin optimal model olduğunu ortaya koymaktadır.

5.3.2. Sınır Testi

Yöntemin bundan sonraki aşaması sınır testi yardımıyla değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını ortaya koymaktır. Tablo 8 ARDL sınır testi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 8. Sınır Testi Sonuçları

Test İstatistiği	Değer	Anlamlılık Düzeyi	Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)
F İst.	12,5829	%10	3,196	4,262
K	4	%5	3,732	4,920
		%1	4,974	6,378

Belirlenen ARDL modeli için Tablo 8’de yer alan sınır testi sonuçlarına göre test istatistiği değeri (12,5829) tüm anlamlılık düzeyi değerlerine ait sınır değerlerini aştığı için “eşbütünleşme ilişkisi yoktur” şeklindeki yokluk hipotezinin reddedilmesine neden olmuştur. Buradan hareketle modelde yer alan değişkenlerin uzun dönemde dengeye gelebilen bir eşbütünleşme ilişkisine sahip oldukları ifade edilebilir.

5.3.3. Model Varsayımlarının Sınanması

Optimal ARDL modelinin taşıması gereken çeşitli varsayımlar bulunmaktadır. Bu amaçla gerçekleştirilen testler ve ARDL (1,1,4,1,0) modeli sonuçları Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. ARDL (1,1,4,1,0) Modeli ve Varsayımlar

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
KREDI(-1)	0,8408	0.0504	16.6667	0.0000
FAIZ	0,0379	0.0234	1.6190	0.1119
FAIZ(-1)	-0,0819	0.0221	-3.6923	0.0006
BUYUME	-0,0743	0.0593	-1.2519	0.2165
BUYUME(-1)	-0,0759	0.0667	-1.1383	0.2605
BUYUME(-2)	0.0496	0.0685	0.7236	0.4727
BUYUME(-3)	-0.1075	0.0707	-1.5196	0.1350
BUYUME(-4)	0.2012	0.0723	2.7813	0.0077
M2	0.7824	0.0878	8.9029	0.0000
M2(-1)	-0.8646	0.0876	-9.8636	0.0000
USD	-0.0717	0.0354	-2.0242	0.0484
C	2.3096	0.9920	2.3281	0.0241
@TREND	0.0075	0.0020	3.6382	0.0007
Düzeltilmiş R^2 : 0,9969 F-ist. (Olasılık): 1342,221 (0.000)				
Tanısal Testler				
Testler	Test İstatistiği		Olasılık	
Jarque-Bera	1,5476		0,4612	
Breusch-Godfrey LM	0,7469		0,4793	
Breusch-Pagan-Godfrey	0,8232		0,6262	
Ramsey Reset	2,5819		0,1147	

ARDL (1,1,4,1,0) modelinin genel olarak anlamlı olduğuna F istatistiği yoluyla karar verilmektedir. İlgili istatistiğin olasılık değerinin %5’in üstünde olması modelin genel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca düzeltilmiş R^2 değerinin 1’e yakın olması değişkenlerin açıklama gücünün yüksek olduğunu göstermektedir. ARDL modeli için hata terimlerinin normal dağılıma uygunluğu Jarque-Bera istatistiği ile ortaya konulmuştur. “Hata terimleri normal dağılıma uyar” şeklindeki yokluk hipotezini test

eden yöntem sonucunda olasılık değerin 0,05'ten büyük olduğu ve yokluk hipotezinin reddedilemeyerek varsayımın sağlandığı görülmektedir. Diğer taraftan otokorelasyon varlığını araştıran Breuch-Godfrey LM testi sonuçları da “otokorelasyon yoktur” şeklinde hipotezin reddedilmediğini ortaya koymaktadır. Değişen varyans sorununu araştıran Breusch-Pagan-Godfrey testinde ise “hata terimleri sabit varyansa sahiptir” hipotezi reddedilmemiş ve bu varsayımın da sağlandığı görülmüştür. Son olarak tabloda yer alan Ramsey-Reset testi, “model kurulumunda spesifikasyon sorunu yoktur” şeklindeki hipotezi test etmektedir. Sonuçlar modelde böyle bir sorun ile karşılaşmadığını göstermektedir.

5.3.4. Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

ARDL modelinin diğer eşbütünleşme yöntemlerine göre en önemli avantajlarından birisi uzun ve kısa dönem katsayılarını da ortaya koyabilmesidir. Tablo 10, uzun ve kısa dönem sonuçlarını içermektedir.

Tablo 10. Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

Panel A: Uzun Dönem Tahmini				
Bağımlı Değişken: KREDİ				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Test İstatistiği	Olasılık
BUYUME	-0.0431	0.5157	-0.0837	0.9336
M2	-0.5162	0.4043	-1.2768	0.2077
FAİZ	-0.2762	0.1257	-2.1962	0.0328**
USD	-0.4507	0.1879	-2.3980	0.0203**
Panel B: Kısa Dönem Tahmini				
C	2.3096	0.2786	8.2896	0.0000***
@TREND	0.0075	0.0010	7.2698	0.0000***
D(BUYUME)	-0.0743	0.0480	-1.5451	0.1287
D(BUYUME(-1))	-0.1434	0.0510	-2.8106	0.0071***
D(BUYUME(-2))	-0.0937	0.0525	-1.7829	0.0808*
D(BUYUME(-3))	-0.2012	0.0545	-3.6863	0.0006***
D(M2)	0.7824	0.0638	12.2528	0.0000***
D(FAİZ)	0.0379	0.0162	2.3336	0.0238**
CointEq(-1)*	-0.1591	0.0192	-8.2492	0.0000***
Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyi				

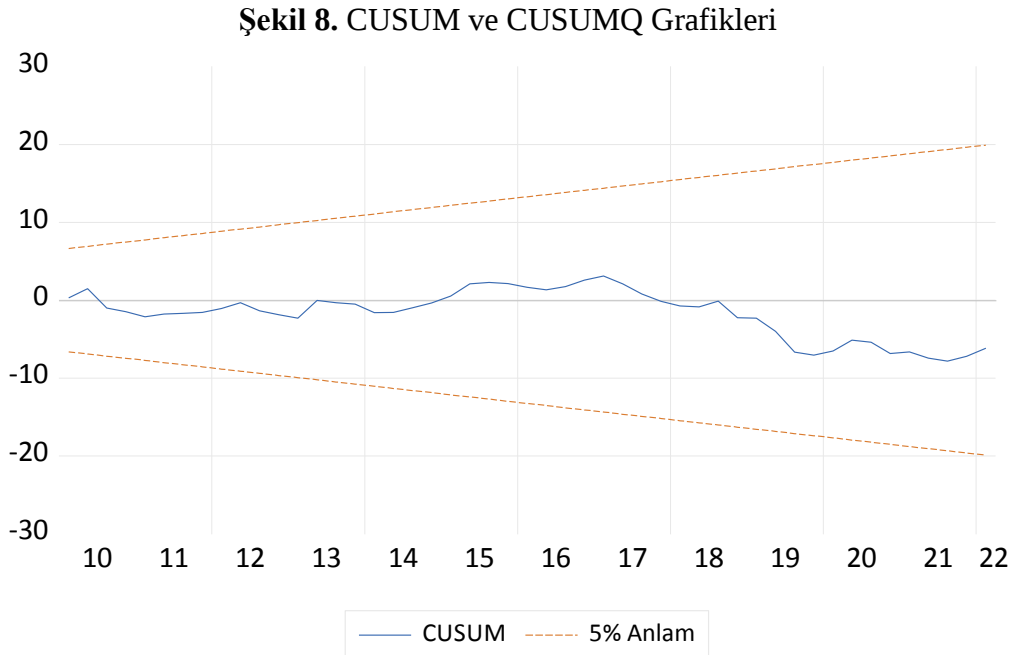
Panel A’da yer alan uzun dönem katsayı değerleri ve anlamlılıkları incelendiğinde Türkiye’de KREDİ değişkeni üzerinde FAİZ ve USD değişkenlerinin %5 anlamlılık

düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Buna göre FAİZ değişkenindeki her artış KREDİ değişkeninde azalışa neden olmaktadır. Benzer şekilde USD değişkenindeki artışlar da KREDİ değişkeninde negatif yönlü bir etki doğurmaktadır.

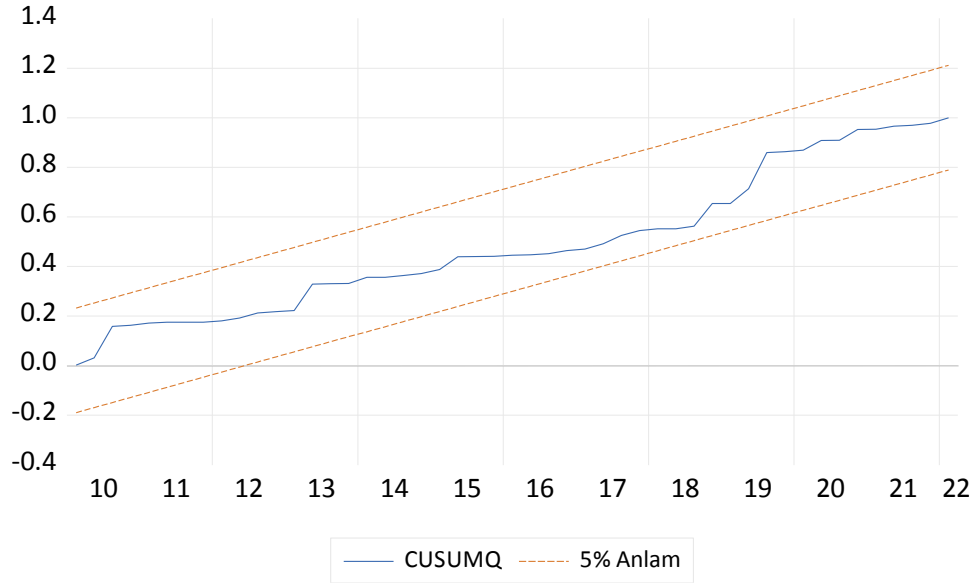
Modelde kısa ve uzun dönemde KREDİ değişkenini etkileyen faktörlerde farklılaşmalar olduğu dikkat çekmektedir. Kısa dönemde BUYUME değişkeni genel olarak KREDİ değişkeni üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değilken 1, 2 ve 3 dönem gecikmeli değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı negatif etkiye sebep olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca kısa dönemde M2 ve FAİZ değişkenlerinin de katsayılarının pozitif anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre kısa dönemde M2 ve FAİZ'deki artışlar KREDİ'de yükselişe neden olmaktadır. Tabloda yer alan CointEq(-1) değeri negatif ve bu katsayıya ait olasılık değeri (0,0000) 0,05 değerinden küçüktür. İlgili katsayı her iki koşulu da sağlayarak kısa dönemde oluşan sapmaların uzun dönemde yaklaşık olarak %16'sının uzun dönemde yok olacağını göstermektedir.

5.3.5. Parametre İstikrarı

ARDL modelinde uzun dönem katsayıları için parametre istikrar koşulunun yerine getirildiği CUSUM ve CUSUMQ grafikleri ile tespit edilebilmektedir. Şekilde 8 ilgili grafikleri göstermektedir.



Şekil 8 (Devam). CUSUM ve CUSUMQ Grafikleri



Grafiklerde mavi renk ile gösterilen eğriler her iki grafikte de sınır değerlerinin arasında kalmaktadır. Bu yönüyle her iki grafikte uzun dönem katsayılarının parametre istikrarını sağladığını göstermektedir.

SONUÇ

Finansal piyasa içerisinde bankacılık sektörü büyük öneme sahiptir. Ülkemizde de dönem dönem yaşanan ekonomik olaylar ile bankacılık sektörünün önemi anlaşılmıştır. 2001 yılından sonra yapılan düzenlemeler ve gerekli denetimler ile bankacılık sektörü ekonomide olması gereken etkinliği sağlamıştır. Bankaların mali yapıları normalleştirilmiş, kredilerin kontrollü olması önem arz etmiştir. Bankacılık sektörü içinde banka kredileri büyük paya sahiptir.

Banka kredileri yatırımcılara sermaye sağlayarak reel ekonomiyi etkilemektedir. Kredinin etkin olması için üretime dönüşmesi ve ekonomiye katkı sağlaması önemlidir. Yatırımcıların sermaye yetersizliği nedeniyle kullandığı krediler üretime dönüştüğü takdirde ekonomide büyüme gerçekleşecektir. Büyüme istihdamın artmasını sağlayacaktır. Banka kredilerinin etkin kullandırılmasında ekonomiye katkısı olumlu olurken, kontrolsüz kullandırılması durumunda enflasyonist ortama sebep olabilir. Kontrolsüz kredi kullanılması sonucu piyasada dolaşımda olan para arzını artıracaktır. Para arzındaki artış enflasyonist ortamı beraberinde getirecektir. Kredi kanalı dışında gerçekleşen para arzı artışı kredi miktarında da artışa neden olabilmektedir.

Banka kredilerine uygulanan faiz oranı ile de ekonomi üzerinde olumlu ve olumsuz etki yaratılabilmektedir. Faiz oranlarının yüksekliği yabancı sermayenin ülkeye fon girişi sağlamasında önemli bir etkidir. Yabancı para girişinin döviz kuru üzerinde başlangıçta olumlu sonrasında ise ülkenin ihracatı açısından olumsuz etkileri bulunmaktadır.

Ekonomide yaşanan döngüsel olaylar çerçevesinde banka kredileri ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin varlığından söz edilebilir. Aynı zamanda literatürde yapılan birçok araştırma sonucu da banka kredileri ile makroekonomik faktörler arasında ilişkinin varlığına yöneliktir.

Makroekonomik değişkenlerin özel sektör kredileri üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada Türkiye için önemli bulgular elde edilmiştir. Bunlardan ilki krediler ve makroekonomik değişkenler arasında uzun dönem denge ilişkisinin varlığı ortaya konulmuştur. Diğer taraftan özel sektör banka kredilerinin belirleyicileri kısa ve uzun dönemde farklılık göstermektedir. Uzun dönemde modele dahil edilen dört bağımsız değişkenin tamamına ait katsayıların negatif olduğu ancak yalnızca ticari kredi faiz oranı ve dolar kurunun katsayılarının anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bunun anlamlı hem

faizlerde hem de dolar kurundaki artışlar özel sektörün kredi kullanımını negatif yönde etkilemektedir. Diğer taraftan kısa dönemde ise ekonomik büyümenin gecikmeli değerlerinin kredileri negatif yönde etkilediği, para arzı ve faiz oranının etkisinin ise pozitif olduğu görülmektedir. Para arzındaki artışlar bankaların kredi kanalı aracılığı ile işletmelere sunmuş oldukları kredilerde kısa dönemde artışa neden olmaktadır. Faiz oranlarında kısa vadede yükselişler ise gelecek dönemlerde yükselişin devam edebilecek olmasına yönelik kaygılardan dolayı işletmeleri kredi kullanmaya yöneltmektedir şeklinde yorumlanabilir.

Literatürde yer alan çalışmalar ile karşılaştırıldığında; faiz oranı uzun ve kısa dönem analizlerinde anlamlı sonuçlara sahipken; uzun dönemde krediler ile negatif ilişkisi İbicioğlu ve Karan (2009), Altunöz (2016), Bayrakdaroğlu ve Aydın (2017) çalışmaları ile benzerlik göstermektedir. Ancak Bayrakdaroğlu ve Aydın (2017) çalışması hariç diğer çalışmalar tüketici kredilerini analizlere dahil etmişlerdir. Bu farklılığın çalışmada ticari kredilerin dikkate alınmış olması ve incelenen dönem farklılaşmasından kaynaklı olduğu ifade edilebilir. Türkiye’de faiz oranının ticari kredileri etkileyen önemli faktörlerden olduğu yapılan ekonometrik analiz sonucu ortaya konulmuştur. Bu durum politika yapıcılar açısından ekonominin daralma yaşadığı dönemlerde faiz oranının etkin bir araç olarak kullanması gerektiğine ilişkin önemli bir ipucudur.

Döviz kuru ile banka kredileri arasındaki uzun dönemde anlamlı ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu ilişkinin yönü negatiftir. Literatür incelendiğinde pozitif, negatif ve hiç ilişkinin tespit edilmediği çalışmalar mevcuttur. Ancak bu çalışmaların çoğu kredilerin döviz kuru üzerindeki etkisini veya cari açıkla ilişkisini incelemeye yönelik çalışmalardır. Baş ve Kara (2020) çalışmasıyla benzerlik gösteren bu çalışmada elde edilen sonuçlar farklılaşmaktadır. Baş ve Kara (2020) çalışmasını sorunlu krediler üzerinden analiz etmiştir. Bu çalışmada döviz kurunun ticari banka kredileri üzerindeki etkisi analiz edilerek literatüre ayrıca bir katkı sağlanmıştır.

Ekonomik büyüme ile banka kredileri ilişkisini her iki yönde de inceleyen literatürde çok sayıda çalışma mevcuttur. Demir (2015) büyümenin banka kredilerini negatif etkilediği çalışmasının sonuçları bu çalışmada elde edilen sonuçlar ile örtüşmektedir. Ancak bu çalışmada kısa dönemde büyümenin banka kredilerine negatif etkisi olduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Kısa dönemde büyümenin gerçekleştiği firmalarda nakit akışlarını özsermayelerinden sağladıkları sonucuna ulaşılabilir. Ancak uzun dönemde firmaların büyüme amacıyla yatırım yapma isteği kredi kullanımının daha

karlı olacağını düşüncesi ile banka kredilerine talebi artırabilmektedir. Büyümenin olduğu ekonomi de faiz oranları da düşeceğinden kredi kullanmak daha karlı hale gelmektedir.

Tez çalışmasının temel kısıtlarından birisini yer verilen değişkenler oluşturmaktadır. Özellikle çok sayıda değişkenin modellere dahil edilmesi, verinin yeterli düzeyde olmaması durumunda parametre tahmininde sorunlar doğurmaktadır. Bu nedenle bağımsız değişkenler, ekonomik büyüme, faiz oranı, enflasyon, para arzı, döviz kuru şeklinde sınırlandırılmıştır. Ayrıca tüm değişkenlerin elde edilebilirliği açısından ortak zaman aralığı 2005-2022 dönemi verileri olarak tercih edilmiştir.

Konu hakkında gelecekte yapılabilecek araştırmalara ilişkin öneriler ise şu şekilde sıralanabilir: bağımsız değişkenlerde farklılaşma yoluna gidilebilir, erişilebilmesi durumunda daha geniş bir zaman aralığı üzerinde analizler gerçekleştirilebilir, farklı yöntemlerin kullanılması ile analizler tekrarlanarak sonuçlar gözlemlenebilir ve karşılaştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akacan, F. (2020). *Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akçayır, Ö., Albeni, M. (2016). Türkiye’de Kredi Genişlemesinin Cari Açığa Etkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 557-583.
- Akpınar, S. (2019). *Bankacılık Sektörü Kredileri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Alioğulları, Z. H., Başkaya, Y. S., Bulut, Y. E. ve Kılınç, M. (2015). Türkiye’de Tüketici ve Ticari Kredilerin Cari Açıkla İlişkisi. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Eğitim Notları*.
- Altunöz, U. (2013). Türkiye’de Enflasyon, Büyüme ve Finansal Derinleşme İlişkisinin Ampirik Analizi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(2), 175-194.
- Altunöz, U. (2016). Faiz Oranları, Tüketici Kredi Kullanımı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Analizi: Türk Bankalar Deneyimi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(1), 145-157.
- Apaydın, Ş. (2018). Türkiye’de Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(4), 15-28.
- Arısoy, İ., Altun, C. (2014). Türkiye’de Tüketim Harcamaları, Krediler ve Tüketici Güveni Arasındaki İlişkilerin Analizi. *Business and Economics Research Journal*, 5(2), 33-46.
- Arslan, İ. ve Yapraklı, S. (2008). Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007). *Ekonometrik ve İstatistik Dergisi*, (7), 88-103.
- Aydın, Y. (2015). *Para Arzının Belirlenmesi*. <https://docplayer.biz.tr/55346343-Para-arzinin-belirlenmesi.html> (Erişim Tarihi: 09.11.2021).
- Aydoğan, E. (2004). 1980’den Günümüze Türkiye’de Enflasyon Serüveni. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 11(1), 91-110.
- Balaylar, N. A., Yalçın Kayacan, E. ve Emeç, H. (2017). 2008 Küresel Krizi Bağlamında Döviz Kurları ve Türkiye’de Döviz Endeksli Banka Kredileri Arasındaki Eşleşme ve Nedensellik İlişkisi. *Yönetim ve Ekonomi*, 24(3), 687-704.
- Baş, G., Kara, M. (2020). Türkiye’de Döviz Kuru ile Sorunlu Krediler İlişkisi: Bir Zaman Serisi Analizi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(22), 997-1023.
- Baş, G., Kara, M. (2021). The Effect of Macroeconomic Factors on Non-Performing Loans: A Time Series Analysis for Turkey. *Journal of Economics Business And Political Researches*, 6(16), 335-347.
- Baştav, L. (2021). Endogenous Money Supply: Turkish Economy (2011-2018). *Fiscaeconomia*, 5(2), 595-610.
- Bayrakdaroğlu, A., Aydın, G. (2017). Mevduat Faiz Oranlarındaki Değişkenliğin Kredi Hacmi Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 120-149.
- Berkman, A. N. (2011). Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(2), 259-282.

- Bilgili, Y. (2014). *Makro İktisat Ders Notları*. (3. Baskı), İstanbul: İkinci Sayfa Yayıncılık.
- Ceylan, S., Durkaya, M. (2010). Türkiye’de Kredi Kullanımı-Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 21-35.
- Çakar, R., Karakaş, G. ve Güngör, S. (2018). Türkiye’de Geleneksel ve Katılım Bankalarının Toplam Kredi Hacimleriyle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Journal of Islamic Economics and Finance*, 4(1), 69-95.
- Çelik, A. (2021). Türkiye’de Enflasyonun Belirleyicilerinin VAR Yöntemi İle Analizi (2008-2019). *İzmir İktisat Dergisi*, 36(1), 135-153.
- Çifci (2016). *Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ve Makroekonomik Konjonktür*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Churchill, S.A., Inekwe, J., Ivanovskic, K. and Smyth, R. (2019). Dynamics of Oil Price, Precious Metal Prices and the Exchange Rate in the long-run. *Energy Economics*, 84, 1-12. doi:10.1016/j.eneco.2019.104508
- Çonkar, M. K., Canbaz, M. F., Arifoğlu, A. (2018). Mevduat ve Katılım Bankaları Kredilerinin Ekonomik Büyüme İle İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *AKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 1-11.
- Demir, S. (2015). *Bireysel Kredilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirgil, B., Türkay, H. (2017(a)). Türkiye’de Faiz Oranlarını Etkileyen Faktörler: Bir ARDL/Sınır Testi Uygulaması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 907-928.
- Demirgil, B., Türkay, H. (2017(b)). Tarihsel Süreç İçerisinden Faiz Olgusunun Kuramsal Açından Gelişimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(2), 131-160.
- Demirgil, B. (2017). *Faiz Kuramları ve Faiz Oranlarını Etkileyen Faktörler (2007-2015 Dönemi Türkiye Uygulaması)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Demirgil, B. (2020). Para Arzı İçsellik Analizi: Türkiye Örneği. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, (2), 144-152.
- Dickey, D. A., Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 49, 1057-1072. https://www.jstor.org/stable/1912517#metadata_info_tab_contents
- Doğan, Z. (2014). Ekonomik Büyüme Süreçlerinin Analizinde Yeni Açılımlar ve Büyümenin Yersel Dinamikleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 365-380.
- Doğanalp, N. (2022). Parasal Aktarım Mekanizması Kanallarından Faiz ve Kredi Kanalının VAR Yöntemi ile İncelenmesi: Türkiye Örneği. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (33), 138-144.
- Durmuş, S., Şahin, D. (2019). Türkiye’de Enflasyon, Döviz Kuru, ve Tüketici Kredileri Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (23), 95-112.
- Eğilmez, M. (2013). *Güncellenmiş Faiz Dersi*. <https://www.mahfiegilmez.com/2013/07/guncellenmis-faiz-dersi.html> (Erişim tarihi: 21.12.2022).
- Eğilmez, M. (2015a). *Talep Enflasyonu mu Var Maliyet Enflasyonu mu?* <https://www.mahfiegilmez.com/2015/01/talep-enflasyonu-mu-var-maliyet.html> (Erişim tarihi: 10.12.2022).

- Eğilmez, M. (2015b). *Faiz: Neden mi Sonuç mu?* <https://www.mahfiegilmez.com/2015/02/faiz-neden-mi-sonuc-mu.html> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Eğilmez, M. (2015c). *Sıfır Enflasyon Sıfır Faiz.* <https://www.mahfiegilmez.com/2015/05/sfr-enflasyon-sfr-faiz.html> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Eğilmez, M. (2018a). *Faiz Deyince.* <https://www.mahfiegilmez.com/2018/06/faiz-deyince.html#more> (Erişim Tarihi: 21.12.2022).
- Eğilmez, M. (2018b). *Para Arzı Nedir ve Nasıl Ölçülür?* <https://www.mahfiegilmez.com/2018/07/para-arz-nedir-ve-nasl-olculur.html> (Erişim Tarihi: 22.11.2022).
- Eğilmez, M. (2019). *Örneklerle Kolay Ekonomi.* (23. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2022a). *Enflasyon Dosyası.* <https://www.mahfiegilmez.com/2022/04/enflasyon-dosyas.html> (erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Eğilmez, M. (2022b). *Hayat Pahalılığı ve Enflasyondan Farkı.* <https://www.mahfiegilmez.com/2022/08/hayat-pahallg-ve-enflasyondan-fark.html> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Eğilmez, M. (2022c). *Döviz Kuru Rejimleri ve Türkiye Uygulaması.* <https://www.mahfiegilmez.com/2022/03/doviz-kuru-rejimleri-ve-turkiye.html> (erişim Tarihi: 24.11.2022).
- Eğilmez, M. (2022d). *Merkez Faizi İndirince Herkes Niye İndirmiyor?* <https://www.mahfiegilmez.com/2022/11/merkez-faizi-indirince-herkes-niye.html> (Erişim Tarihi: 09.01.2023).
- Eken, M. H. (2018). Finans Teorisi Kapsamında Para Arzı Bileşenleri Üzerine Bir İnceleme: TCMB Örneği. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 176-189.
- Gedik, A. (2021). Enflasyon ve Faiz Oranı İlişkisi: Fisher Hipotezinin Türkiye İçin Geçerliliği. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 615-624.
- Gujarati, D. (2014). *Econometrics by Example* (2nd ed.). Palgrave Macmillan, Hampshire, UK.
- Gücün, S. B. (2019). *Faiz Oranlarını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği (2002-2018).* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Howells, P., Hussein, K. (1998). The Endogeneity of Money: Evidence from G7. *Scottish Journal of Political Economy*, 45(3), 329-340.
- Işık, N. (2017). Banka Kredisi, İnovasyon, Ekonomik Büyüme İlişkilerinin Analizi: G-20 Örneği. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 53-66.
- İbicioğlu, M., Karan, M. B. (2009). Türkiye’de Faiz Oranlarının Tüketici Kredileri Üzerindeki Etkisi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 3(2), 11-30.
- Kamacı, A., Ceyhan, M. S. ve Peçe, M. A. (2017). Kredi Hacminin Para Arzı ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13), 400-409.
- Kandır, S. Y., İskenderoğlu, Ö. ve Önal, Y. B. (2007). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Araştırılması. *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 311-326.
- Kaplan, F., Yapraklı, S. (2014). Ekonomik Kırılganlık Endeksi Göstergelerinin Döviz Kuru Üzerindeki Etkileri: Kırılgan 12 Ülke Üzerine Panel Veri Analizi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3): 111-121.

- Karabulut, G. (2005). Para Arzının Endojenliği ve Türkiye Örneği. *Yönetim*, 16(51), 25-31.
- Karaca, O. (2012). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme: Türkiye için Bir Nedensellik Analizi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 6(2), 85-111.
- Karaçelik, N. (2018). *Enflasyon-Faiz Oranları ile Döviz Değerlerinin Banka Kredilerine Etkisi ve Takipteki Krediler: 2000-2016 Dönemi Üzerine İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Manisa.
- Karaduman, H. A. (2003). *Post Keynesyen İktisatta ve Türkiye’de Para Arzının İçselliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karaman, A. C. (2020). *Kredi Hacminin Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Karahan, Ö. ve Gürbüz, Y. E. (2017). Türkiye’de Bireysel Banka Kredileri ve Enflasyon İlişkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13), 410-416.
- Karahan, Ö., Yılıgör, M. ve Özekin, A. A. (2018). Türkiye’de Banka Kredilerinde Genişleme İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 55(636), 25-36.
- Karahanoglu, İ., Ercan, H. (2015). The Effect of Macroeconomic Variables on Non-performing Loans in Turkish Banking Sector. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39).
- Kılıç, F. (2018). *Banka Kredilerinin Makroekonomik Değişkenlerle İlişkisi: Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kılıç, F. ve Torun, M. (2018). Bireysel Kredilerin Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 18-40.
- Kibritçioğlu, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53(1-4), 207-230.
- Koç Yurtkur, A. (2019). “Para Arzının İçselliği Hipotezi: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz (2006-2018)”. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (24), 131-150.
- Kofoğlu, İ. H. (2018). “Para Arzı İçsellik Analizi Türkiye Örneği (2006-2017)”. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9(25), 136-152.
- Korkmaz, S. (2015). Impact of Bank Credits on Economic Growth and Inflation. *Journal of Applied Finance & Banking*, 5(1), 57-69.
- Köksel, B. (2016). Türkiye Ekonomisinde Para Arzının İçselliği: 2006-2014 Dönemi Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 30(2), 455-471.
- Kwiatkowski, D., Phillips, P., Schmidt, P., Shin, Y. (1992). Testing the null hypothesis of Stationarity Against the Alternative of a Unit Root: How Sure are We That Economic Time Series Have a Unit Root? *Journal of Econometrics*, 1992, 54(1-3), 159-178.
- Mercan, M. (2013). Kredi Hacmindeki Değişimlerin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Sınır Testi Yaklaşımı. *Bankacılık Dergisi*, 84, 54-71.
- Moore, B. J. (1979). The Endogenous Money Stock. *Journal of Post Keynesian Economics*, 2(1), 49-70.
- Nesanır, Ö. (2011). Türkiye’de Para Arzı-Banka Kredileri İlişkisi: Var Analizi (1986-2010). *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 115-133.
- Onur, S. (2005). Finansal Liberalizasyon ve GSMH Büyümesi Arasındaki İlişki. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 127-152.

- Örücü, E. (2019). Türkiye’de Para Arzı, Enflasyon ve Faiz Oranı İlişkisi. *3 rd International Management and Social Sciences Conference*, 2-4 Kasım, İstanbul, Türkiye, ss. 566-576.
- Özciğer, A. (2020). *Makroekonomik Göstergelerin Takipteki Kredilere Etkisi: Türkiye’de Sektörel Bazlı Bir Uygulama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özel, H. A. (2012). Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 63-72.
- Özgür, G. (2011). Türkiye Ekonomisinde Para Arzının İçsel Süreci. *Ekonomik Yaklaşım*, 22(78), 67-90.
- Özsağır, A. (2008). Düünden Bugüne Büyümenin Dinamiği. *KMU İİBF Dergisi*, 10(14).
- Pesaran, M.H., Shin, Y. and Smith, R.J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *J. Appl. Econ.*, 16(3), 289-326. <https://www.jstor.org/stable/2678547>
- Pıçak, M. (2012). Faiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(4), 61-92.
- Phillips, P.C.B. and Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regressions. *Biometrika*, Vol. 75: 335-346. doi: 10.2307/2336182.
- Pollin, R. (1991). Two Theories of Money Supply Endogeneity: Some Empirical Evidence. *Journal of Post Keynesian Economics*, 13(3), 366-396.
- Seyrek, İ., Duman, M. ve Sarıkaya, M. (2004). Parasal Aktarım Mekanizması ve Para Politik Aracı: Türkiye’de Aktarım Mekanizması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), 201-212.
- Sevinç, D. (2021). Türkiye’de Takipteki Banka Kredileri ile Makroekonomik Faktörler Arasındaki İlişki, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 609-629.
- Seyrek, İ., Mızırak, Z. (2009). Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 383-394.
- Soner, L. (2018). *Cari İşlemler Dengesi Reel Döviz Kuru İlişkisi: Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Tan, E. (2020). *Türkiye’de Banka Kredileri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Tandoğan, D., Özyurt, H. (2013). Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme ve Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Testleri (1981-2009). *Marmara Üniversitesi İ.B.B.F. Dergisi*, 35(2), 49-80.
- Taşcıoğlu, Y. S. (2021). *Bankacılık Sektöründeki Bireysel Kredilerin ve KOBİ Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Tathyer, M. (2016). Enflasyon Neden Yükselir, Nasıl Düşer? Türkiye Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(30), 1-20.
- Turgut, A., Ertay, H. İ. (2016). Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(4), 114-128.
- Türkiye Bankalar Birliği (2023). https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_Listesi.asp?tarih=5/2/2023 (Erişim Tarihi: 05.02.2023).

- Türk, M. M., Barışık, S. (2021). Türkiye’de 2008 Sonrası Para Arzının içsellliği-Dışsalılığı Analizi. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(3): 416-443.
- TCMB, 100 Soruda Merkez Bankacılığı. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/2d9f2c1d-18eb-4124-8fd9-a4ea189a24ad/100+Soruda+TCMB+web.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-2d9f2c1d-18eb-4124-8fd9-a4ea189a24ad-mR8fxaz> (Erişim Tarihi: 24.11.2022).
- TCMB (2013). *Enflasyon ve Fiyat İstikrarı*. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/06084069375144a3ba98fc5a65b908ba/Enflasyon_FiyatIstikrari.pdf?MOD=AJPERES (Erişim Tarihi: 05.12.2022).
- TDK, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- TÜİK, *Ana Grup Ağırlıkları ve İlgili Sayısal Bilgiler*, 5 Aralık 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106> (Erişim Tarihi: 08.12.2022).
- TÜİK (2022). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Kasim-2022-45800> (Erişim Tarihi: 08.12.2022).
- Tokucu, E. (2008). *Yapısalcı Post Keynesyen İçsel Para Arzı Yaklaşımı ve Türkiye Ekonomisinde Geçerliliği: 1986-2005*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Toru, H. (2017). *Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Balıkesir.
- Uchenna, A., O.U., K. A. (2014). The Effect of Central Bank of Nigeria (CBN) Money Supply Management on Commercial Bank Loans And Advances (CBLA) And Output. *Singaporean Journal of Business Economics, And Management Studies*, 2(12).
- Ülgen, G. (2010). *Para Teorisi ve Politikası*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Ünsal, E. M. (2009). *Makro İktisat*. (8. Baskı), Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Yetiz, F., Ünal, A. E. (2021). Banka Kredileri, Para Arzı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4487-4509.
- Yılmaz, C. (2014). Banka Kredileri ve Büyüme İlişkisi. *Üretim Ekonomisi Kongresi*, 21-22 Mart 2014, İstanbul, Türkiye.
- Yiğitbaş, Ş. B. (2014). Türkiye’de Banka Kredileri ve Konjonktür Dalgalanmaları Arasındaki İlişkinin Analizi. *Bankacılık Dergisi*, (90). 19-32.
- Yüce, D. (2021). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Faiz Kararlarının Döviz Kuruna Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi. İstanbul.
- 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5411.pdf> (Erişim Tarihi: 05.12.2022).
- TCMB - Kurlar (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2022).
- Wooldridge, J.M. (2019). *Ekonometriye Giriş I – Modern Yaklaşım*, Çeviri Editörü: Prof.Dr. Ebru Çağlayan Akay, Nobel Yayınevi, Ankara.